

Kurese maastikukaitseala kaitsekorralduskava 2010-2019

KESKKONNAAMET

SISUKORD

1	KAITSEKORRALDUSKAVA KOOSTAMISE TAUSTINFORMATSIOON.....	4
2	KAITSEALA ÜLDISELOOMUSTUS	5
2.1	ÜLDANDMED	5
2.2	SOTSIAALMAJANDUSLIK KESKKOND	6
2.3	MAAVARAD	6
3	KAITSEALA LOODUSVÄÄRTUSED.....	7
3.1	Maastik	7
3.1.1	Pinnavormid	7
3.1.2	Allikad ja põhjavesi	7
3.1.3	Karjatavad metsad	7
3.2	Elupaigad.....	8
3.3	Kaitsealused liigid	11
3.3.1	Linnud	11
3.3.2	Putukad	12
3.3.3	Taimed	13
3.4	KULTUURIPÄRAND	14
3.4.1	Pärandkultuurmaastikud ja pärandkultuuriobjektid	14
3.4.2	Kaitsealused kultuurimälestised.....	15
3.4.3	Kivikalme.....	15
3.4.4	Kultusekivi	16
3.4.5	Muistsed põllud.....	16
3.4.6	Pärimus	16
4	KAITSE-EESMÄRGID, NENDE SAAVUTAMIST MÕJUTAVAD TEGURID NING VAJALIKUD MEETMED	17
5	TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE	28
6	TEGEVUSKAVA.....	29
6.1	ÜLDISED TEGEVUSED/SÄILITAVAD TEGEVUSED	29
6.1.1	Kaitseala tähistamine	29
6.1.2	Reformimata maade riigi omandisse vormistamine	29
6.1.3	Järelevalve.....	30
6.1.4	Metsakoosluste säilitamine	30
6.2	PÄRANDMAASTIKU KORRASTAMISEGA SEOTUD TEGEVUSED	32
6.2.1	Pärandkoosluste (poollooduslike koosluste) hooldamine	32
6.2.2	Okastraataedade koristamine	34
6.2.3	Tehnorajatised.....	35
6.2.4	Küla hoonestusala ja tänavavõrgu puhastamine võsast ja metsauuendusest	35
6.2.5	Rööbaste täitmine poollooduslikel kooslustel ja matkarajal.....	35
6.2.6	Ohutustööd ja turvameetmed	35
6.2.6.1	Kaevude katmine	36
6.2.6.2	Keldrite sulgemine ja hooldustööd	36
6.2.6.3	Ohtlike varemete kindlustamine	36
6.2.6.4	Külatänavade puhastamine.....	36
6.3	TAASTAVAD TEGEVUSED	36
6.3.1	Pärandkultuurmaastike (poollooduslike koosluste) taastamine	36
6.3.1.1	Loopealsed kooslused	39
6.3.1.2	Soostuvad ja sooniidud	40
6.3.1.3	Loopealsed kooslused	40
6.3.1.4	Soostuvad ja sooniidud	40
6.3.1.5	Loopealsed kooslused	41

6.3.1.6	Teised kooslused.....	41
6.3.2	Metsade raadamine	41
6.3.2.1	Metsastunud poollooduslike koosluste taastamiseks.....	41
6.3.2.2	Võõrliigi (<i>Populus balsamiferae</i>) tõrjeks	41
6.3.2.3	Vaadete avamiseks	41
6.3.2.4	Kaitseala bioloogilise mitmekesisuse suurendamiseks.	42
6.3.2.5	Alepõldude rajamiseks	42
6.3.3	Pärandkultuuriobjektide taastamine.....	42
6.3.4	Avamaastike taastamine.....	43
6.3.5	Loometsades valgustingimuste parandamine	43
6.3.6	Madalsood ja sooniidud	43
6.3.7	Veerežiimi taastamine või parandamine.....	44
6.4	VAJALIKUD TÖÖD JA INVESTEERINGUD POOLLOODUSLIKE KOOSLUSTE KAITSE KORRALDAMISEKS	44
6.4.1	Eritehnika soetamine.....	44
6.4.2	Kariloomade ostmine ja täiendavalt karjamaadele veo korraldamine	45
6.4.3	Kariloomade jootmise korraldamine ja jootmiskohtade korrastamine	45
6.4.4	Ulukikahjude vähendamine	46
6.4.4.1	Karjaaiad.....	46
6.4.5	Metssigade arvukuse piiramine.....	48
6.4.6	Niitude hooldamise kava.....	49
6.4.7	Loomade varjualuse ehitamine ja projekteerimine	49
6.5	TEADUSUURINGUD JA KORDUSVAATLUSED.....	49
6.5.1	Maastik.....	49
6.5.2	Elupaigad	49
6.5.3	Linnustik	50
6.5.4	Loomastik	50
6.5.5	Taimestik.....	50
6.5.6	Samblad.....	50
6.5.7	Samblikud	50
6.5.8	Vesi	50
6.5.9	Pärandkultuuriobjektid.....	50
6.6	EKSPONEERIVAD TEGEVUSED	51
6.6.1	Maastike kujundamine	51
6.6.1.1	Vaated, vaadete avamine	51
6.6.1.2	Kujundusraied vaadete avamiseks.....	53
6.6.2	Rajatised.....	54
6.6.2.1	Salumäe torn	54
6.6.2.2	Tüütpaka vaatlusplatvorm (-torn).....	54
6.6.2.3	Kibura vaatlusplatvorm	55
6.6.2.4	Telkimisplats	55
6.6.2.5	Parklad	55
6.6.2.5.1	Vastaba parkimiskoht	55
6.6.2.5.2	Kibura parkimiskoht.....	56
6.6.3	Teabesüsteem.....	56
6.6.4	Trükised	57
6.7	EELARVE 2010-2019 KOONDTABEL.....	58
7	Kasutatud materjalid	65
8	LISAD.....	66

1 KAITSEKORRALDUSKAVA KOOSTAMISE TAUSTINFORMATSIOON

Vastavalt Looduskaitseaduse (RT I 2007, 25, 131) § 25 on kaitsekorralduskava hoiualade ja kaitsealade alapõhise kaitse korraldamise aluseks ning sisaldab:

- 1) kaitseala mõjutavaid olulisi keskkonnategureid ja nende mõju loodusobjektile;
- 2) kaitse eesmärgid ja nende saavutamiseks vajalikke töid, sealjuures hinnates ka tööde tegemise eelisjärjestust, ajakava ning mahtu ning
- 3) kava elluviimise hinnangulist eelarvet.

Kaitsekorralduskava kinnitab Keskkonnaameti peadirektor. Teave kaitsekorralduskava kinnitamise kohta avalikustatakse Keskkonnaameti veebilehel.

Kaitsekorralduskava on arengukavaline dokument, mis ei määra ega piira maaomaniku tegutsemist tema omandi piires, vaid osutab ala väärtustele ning võimalustele nende väärtuste hoidmiseks ja vajadusel taastamiseks. Lisaks pakub kaitsekorralduskava välja mitmeid eesmärgid, mida on võimalik saavutada vaid koostöös erinevate huvigruppidega.

Käesoleva Kurese maastikukaitseala (kaitseala) kaitsekorralduskava (edaspidi kava) eesmärk on:

- Määrata kaitseala kaitsekorralduslikud juhised järgmiseks 10 aastaks (kaitsekorraldusperiood);
- Anda alus tegevuste eelisjärjestamise ja tegevusplaani koostamise jaoks;
- Tagada kaitseala majandamise ja kaitsekorralduse jätkusuutlikkus;
- Luua alusdokument kaitseala kaitsekorralduslike tegevuste rahastamiseks.

Kaitsekorralduskava koostamisel juhendatakse Eesti Vabariigi kehtivast seadusandlusest ja Kaitsekorralduskava koostamise juhendist (2006).

2008.a jaanuaris sõlmis Riikliku Looduskaitsekeskuse Hiiu-Lääne regioon (praegune Keskkonnaameti Hiiu- Lääne-Saare Regioon) lepingu Piret Kiristajaga Kurese MKA kaitsekorralduskava perioodiks 2010-2019 projekti koostamiseks.

Kaitsekorralduskava projekti koostamise töögruppi kuulusid: Urmas Vahur, Uudo Timm ja Kaja Lotman.

2009. aasta jooksul viis Keskkonnaamet läbi kaitsekorralduskava avalikustamise ning läbirääkimised huvigruppidega.

Kaitsekorralduskava koostamise algatamisest ja kaitsekorralduskava olemusest teavitamiseks viidi Koonga Vallavalitsuses läbi nõupidamised 07.detsembril, millest võttis osa 15 inimest ja 16.detsembril 2009.a, millest võttis osa 10 inimest (kokkuvõtted ja osalejate nimekirjad lisatud).

07.juunil 2007 on Karelli Fondi SA direktor teadusloolane ja arheoloog PhD Maie Remmel koostanud eksperthinnangu Kurese külamaastike kohta. 19.juunil 2008.aastal on Eesti Ajaloomuuseumi arheoloog PhD Mati Mandel koostanud ekspertarvamuse Koonga valla Kurese küla arheoloogiamälestiste kohta. 08.detsembril 2008 on Eesti Vabaõhumuuseumi arhitektuuriajaloolane PhD Elo Lutsepp koostanud ekspertarvamuse Koonga valla Kurese küla maa-arhitektuuri ja maamaastike väärtustest. Eelnimetatud ekspertarvamusi ja hinnanguid on kava koostamisel aluseks võetud.

Kaitsekorralduskava avalikustamise ja lõpliku viimistlemise korraldas Keskkonnaameti Pärnu-Viljandi regiooni kaitse planeerimise spetsialist Moonika Ani.

2 KAITSEALA ÜLDISELOOMUSTUS

2.1 ÜLDANDMED

Kurese maastikukaitseala asub Pärnu maakonnas Koonga vallas Vastaba, Kurese, Emmu ja Kibura külas.

Kurese piirkonna looduskaitse ajalugu ulatub 1976. aastasse, mil võeti Pärnu rajooni RSN Täitevkomitee 27. septembri otsusega nr 253 kaitse alla Koonga vallas asuv maastiku üksikelement „Mihkli Salumägi“, pindalaga 21 ha. 12.07.1991.a määrusega nr 319 kinnitati see kohaliku tähtsusega looduskaitse objektiks.

Praegustes piirides (pindala 521,9 ha) Kurese maastikukaitseala kaitse-eeskiri kinnitati 30.märtsi 2007.a määrusega nr 91. Kaitse-eeskiri esitatud *lisas 1*.

Kurese maastikukaitsealale jääb Salumäe loodusala, mis moodustati Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korraldusega nr 615-k „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri“ ja muudeti Kurese loodusalaks Vabariigi Valitsuse 23. aprilli 2009. a korraldusega nr 148. Loodusala ja maastikukaitseala piirid kattuvad.

Kurese loodusala on määratud loodusdirektiivi I lisa elupaigatüüpide ja II lisa liikide elupaikade kaitseks.

Kaitstavad elupaigatüübid on kadastikud (5130), lood (alvarid) (6280), liigirikkad madalsood (7230), rohunditerikkad kuusikud (9050), puiskarjamaad (9070).

Vastavalt kaitse-eeskirjale on **Kurese maastikukaitseala kaitse-eesmärk** kaitsta:

- 1) pärandmaastikku (ulatuslike kiviaedadega sumbkülamaastik, muinaspõllualad), karstiala, Mihkli Salumäe ning kaitsealuseid liike;
- 2) Salumäe looduslal esinevaid loodusdirektiivi elupaigatüüpe,
- 3) liike, mida nõukogu direktiiv 1992/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kohta nimetab II ja IV lisas ning mis on ühtlasi ka II kaitsekategooria liik (kaunis kuldking) ja III kaitsekategooria liik (teelehe-mosaiikliblikas);
- 4) II kaitsekategooria liike (kärbesõis, pruun raunjalg) ning III kaitsekategooria liike (sooneiuvaip, laialehine neuuvaip, tumepunane neuuvaip, hall käpp, harilik käoraamat, suur käopõll, vööthuul-sõrmkäpp) ning nende elupaiku.

Kaitseala valitsejaks on Keskkonnaamet.

Tsoneering ja piirangud (*joonis 1*)

Tulenevalt kaitseala väärtustest on kaitseala jagatud kaheks sihtkaitsevööndiks ja piiranguvööndiks:

Salumäe sihtkaitsevöönd, pindalaga 253,2 ha;

Kibura sihtkaitsevöönd, pindalaga 13,7 ha;

Kurese piiranguvöönd, pindalaga 255 ha.

Kaitseala kogupindala on 521,9 ha.

Salumäe sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on looduslike ja poollooduslike koosluste taastamine ja kaitse ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.

Kibura sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on pärandkultuurmaastiku ning sealse elustiku ja ürglooduse objekti (Kibura karst) kaitse.

Piiranguvööndi kaitse-eesmärk on elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine. Siin on vajalik poollooduslike koosluste ja looduslike rohumaade esinemisaladel nende ilme ja liigikoosseisu tagamiseks rohu niitmine, loomade karjatamine ja puu- ning põõsarinde kujundamine

ja harvendamine. Vajalikud tegevused on ka vaadete avamine Avaste soole ja Antsülusjärve ning Litoriinamere murrutuskallaste terrassidele, samuti kraavide ja väljavoolude sulgemine madalsoodes.

2.2 SOTSIAALMAJANDUSLIK KESKKOND

Kaitsealale jääb 22 maaüksust, mis kuuluvad 11 omanikule; 1 riigi maaüksus ja reformimata maa. Eramaid on kaitsealal 268,5 hektarit, jätkuvalt riigi omandis 253,4 hektarit. Eramaid paikneb nii sihtkaitsevööndis kui ka piiranguvööndis.

Tsoneering ja kehtivad piirangud võimaldavad ja soodustavad poollooduslike koosluste taastamist ja kasutuselevõttu. Sihtkaitsevööndi kaitsereežiim võimaldab Natura 2000 elupaigatüüpideks sobimatute männikultuuride raadamist kaitseala lõuna-, ida-, kagu- ja kirdeosa õhukese pinnakattega aladel - metsastunud või metsastatud loopealsetel. Looalade taastamine on sätestatud vajaliku tegevusena ja seda tuleb teha eelkõige kaitseala idapoolel, kus vastavalt pinnakatte kaardile on paepealne pinnakate õhuke.

Kurese maastikukaitsealal säilinud 3000 aasta vanused põlispõllud on tõendiks, et siinsed loopealsed ja endised põllud on karjamaadena kasutuses olnud väga pikka aega järjest. Põlist põllumajanduslikku maakasutust tõendavad ka Emmu ja Kurese küla muinsuskaitseobjektide rohkus, põlised kiviaiad Salumäel ning vanim Pärnumaal teada olev kivikalme Kurese muistse struktuuriga sumbkülas.

Salumägi ja selle ümbruse sooniidud olid veel 50-60 aasta eest lagedad või üksikute puudega. Salumäe poollooduslike maastike põllumajanduslik kasutamine hakkas hääbuma pärast Kurese ja Vastaba küladest inimeste massilist küüditamist. Salumäe idanõlva loopealsed karjamaad jäeti maha 45-50 aastat tagasi.

Kurese külas kaitseala idaosa loopealsetel karjatati veel 90-date alguses mullikaid, tootlikumaid rohumaid niideti. Niite kasutasid Tammaru ja kaugemategi külade elanikud. Mullikate karjatamine lõpetati kohalike andmetel pärast huntide poolt korduvat kariloomade murdmist karjamaal. Vastaba küla. Alates 2001.aastast on kaitsealal korraldanud loomade karjatamist Urmas Vahur.

2.3 MAAVARAD

Kaitseala lõunaosas paikneb maavarade registris arvele võetud Mihkli dolomiidimaardla, mida kirjeldatakse Alamsiluri ladestiku Jaagarahu lademena. Maavara kasutusala kood 0902 – viimistlusdolomiit, maardla üldpindala 17,35 ha. Dolomiidimaardla asub Pangamäel, kus esineb hajusalt vanu paemurde. Kasuliku kihi paksuseks 5 m ja keskmine kattekiht 0,65 m. Maavara on kergesti ligipääsetav ja atraktiivne.

Kaitseala kaitsekord ei võimalda maavarade kaevandamist, sest kaevandamine hävitaks Salumäe idanõlva loopealsed.

Mihkli dolomiidimaardla tuleb maavarade registris kuulutada passiivseks.

Vanad metsastunud kruusavõtukohtad on mitmes kohas Vastaba tee ääres, mis pole ametlike karjääradena arvel.

Kaitsealal oli enne 1945.aastat kaks riigimaa üksust, kus kaevandati maavara. Kaitseala kirdeosas savikarjäär ja Pakamäe läänenõlval paekarjäär. Viimane on üks vähestest kaitseala piirkondadest, kus kasvab kõrge looduskaitse väärtusega hõre loomännik.

3 KAITSEALA LOODUSVÄÄRTUSED

3.1 MAASTIK

Kurese maastikukaitseala maastike põhiväärtuseks on lubjakividel kujunenud liigendatud pärandkultuurmaastikud - pärandkultuuriobjektidega sumbukülamaastik ja poollooduslikud kooslused. Kaitseala maastikud on kujunenud Jaagarahu ja Jaani lademe lubjakivide avamusalal.

Avatud maastikud esinevad Kurese külatuumikust lõunas ja läänes endistel põldudel. Metsatukkade ja rannaastangutega liigendatud poolavatud maastikud on valdavad külatuumiku ümbruses. Suletud metsamaastikud on viimase 50 aasta jooksul kujunenud endistel lagedatel sooheinamaadel ja Salumäe endistel loopealsetel.

Kurese maastikukaitseala asub maakonnaplaneeringuga väärtusliku maastikuna esile toodud Soontagana rahvusmaastikul ja on rohelise võrgustiku tuumala.

3.1.1 Pinnavormid

Maastikku liigendavad biohermsed kõvikud ja Salumäe kõviku idaküljel Antsulujärve ning Litoriinamere kujundatud selgepiirilised rannaastangud. Mihkli Salumägi on mandrijää survele vastu pidanud paekõvik, mille negatiivsetele vormidele on kogunenud rähksed setted. Salumägi moodustub Jaagarahu lademe avamusalal. Kõrgendikku ümbritseb põhja ja kirde poolt Jaani lademe avamusala, mis jääb kaitsealal Jaagarahu lademe alla. Salumäe biohermne dolomiit on moodustunud 410-440 milj. aastat tagasi kasvanud korallrahudest. Rahude vahele kogunenud lubjarikastest setetest on moodustunud kõrgevaliteediline dolomiit.

Salumäe absoluutkõrguseks on erinevatel andmetel 37,5 meetrit ja 36,9 meetrit, olles Põhja-Pärnumaal Kalli mäe järel kõrguselt teisel kohal.

Mihkli Salumäe üldnimetuse all tuntud paekõvikul asub seitse mäge. Salumäest loodes Karjama mägi, lõunas Panga mägi, idas Paka mägi, Koera mägi (Koerama mägi) ja Kalmi mägi, kagus Tütar pakk (Tütarpakk). Paiguti paljandub biohermne dolomiit. Endised loopealsed kõlvikud on metsastumas, paiguti on loolad hästi säilinud. Loopealne Salumäe lael taastati 2003.aastal.

Lubjakivid on karstunud. Karstivormid on maapinnal näha Salumäel ja Kibura sihtkaitsevööndis. Loopealsete taastamise käigus leidis (2009) Urmas Vahur Pakamäelt karstilõhedega ala, mis polnud kaitseala valitsejale teada ega ole kantud Eesti Ürglooduse Raamatusse.

Salumägi ja Kibura karst on kantud esinduslikkuse tõttu **Eesti Ürglooduse Raamatusse** Ürglooduse objektide kaitse korraldamiseks soovitatakse nende kaitsestaatus säilitada. Kurese maastikukaitseala kaitsekord tagab ürglooduse objektidele soodsa seisundi.

3.1.2 Allikad ja põhjavesi

Kaitseala idaosas, Salumäe kõviku jalamil ja nõlval on neli püsivalt voolavat ja 6-7 suurveejal toimivat allikat. Kurese külas olevad kaks suuremat allikat on kantud Eesti Ürglooduse Raamatusse. Suuremaid looduslikke veekogusid ei ole. 1897.a. koostatud Mihkli kirikumõisa kaardile on kantud veekoguna (lomp) ca 3 ha suurune Nurga soop. Tänapäeval on selles kohas püsivate veeloikudega madalsoo. Madal veekogu, mis põuaastatel kuivab, on Kuresel endise Saueaugu talu maadel metsatukas.

Kariloomade jootmiseks rajatud kuuest väikesepinnalisest tehisveekogust on 4 püsiva veepeeglika. Veerikkamatel aastatel voolab Kurese küla kesktänaval peaaegu aastaringi kiirevooluline oja.

3.1.3 Karjatatavad metsad

Praegu on karjatatavaid metsi Kurese piiranguvöödis 14 ha ja Kibura sihtkaitsevööndis 1 ha. Karjatatavatest metsadest kujundatakse 10 aasta jooksul puiskarjamaad. Harvendada tuleb nii puurinnet, järelkasvu kui põõsarinnet. Soovitav on männid kuni 2 m kõrguselt laasida. Karjamaadel olevad metsad on kõik kasvanud 45-50 aasta jooksul erineva suurusega metsatukkadena valdavalt

just niiskematele niitudele ja paemurdudele. Nende metsatukkade säilitamine on paljude liikide kaitse seisukohalt oluline. Metsatukad tuleb säilitada ja puiskarjamaadeks kujundada.

Kõik õhukese mullaga alad on olnud veel 60 aasta eest karjamaad. Ideaalis võiks kõik endised karjamaad taas kasutusele võtta ja karjatada kogu kaitseala, sealhulgas sihtkaitsevööndi metsi. Karjamaadena kasutuselevõtuks tuleb puistute liituvust oluliselt vähendada. Soovitatav liituvus oleks 0,4-0,5.

3.2 ELUPAIGAD

Natura elupaigad on inventeeritud 2000-2006.aastal Keskkonnaministeeriumi tellimusel. Kaitseala koosluste ülevaatusel selgus, et paljud potentsiaalselt väärtuslikud või väga hästi säilinud kooslused on sel perioodil inventeerimata või pealiskaudselt inventeeritud. Teadmispõhise kaitse korraldamiseks on kavandatud täiendavad elustiku ja koosluste inventuurid. Poollooduslike koosluste taastamise korraldamiseks ja koosluste andmebaasi vigade parandamiseks inventeeriti kaitsekorralduskava koostamiseks 64,4 ha kooslusi, mis olid varasemate inventuuridega selgelt ekslikult kirjeldatud kooslused või silmnähtavalt tüüpilise poolloodusliku koosluse taimestikuga alad, mida poldud varem poollooduslike kooslustena inventeeritud. Kaitsekorralduskava koostamiseks tellitud koosluste inventuuri teostas Elle Roosalu, *knd (bioloogia)*.

EL Loodusdirektiivi elupaigatüüpidest esinevad kaitsealal (*joonis 2*):

Puiskarjamaad (9070) väikeste tukkadena loodudel ja aruniitudel. Puiskarjamaad, mis on tekkinud endiste lagedate karjamaade metsastumisel ega ole põlised, asuvad poolavatud maastikes. Natura inventuuri andmebaasis puiskarjamaid pole.

2008.a. inventeeriti varasemalt Natura elupaigatüübina 9010 kirjeldatud ala nr 18 (*joonis 3*), kus on metsastuvat, vanade laiavõraliste puudega ja loopealse laikudega, keskmise floristilise väärtusega endist puiskarjamaad ca 8 ha ja aladel nr 21 ja 16 2,7 ha. Kavandatud on nende puiskarjamaade taastamine ja taaskasutusele võtmine karjamaadena. Alad nr 21, 2 ja 7 on hooldatud.

Kurese sumbküla 5 ha suurusest tuumikust, mis on põlispuudega salumetsaks kujunemas ja mida praegu ei karjatata, kavandatakse kujundada puiskarjamaa juhul, kui karjatamine ei osutu vastuolus olevaks Kurese sumbküla pärandkultuuriobjektide kaitse korraldamise nõuetega, mis töötatakse välja koostöös Muinsuskaitseametiga.

Puisniidud (6530) on kaitsealal hävinud. 2008.a. inventeeritud ala nr 12 idaosas kavandatakse puisniidu taastamine ca 6 ha suurusel muinaspõldude alal.

Kadastikud (5130) on inventuuride andmetes vaid 3 ha suurusel alal Kibura sihtkaitsevööndis ja Nurga talu aseme juures Salumäe sihtkaitsevööndis. Tegelikult esineb vanemaid kadastikke väikeste tukkadena loopealsetena kirjeldatud aladel ja elupaigatüübina 9010 kirjeldatud aladel. Väärtuslikumad kadastikud on hooldatud. Kadastikes ja loopealsetel esineb üle 100 aastaseid kadakaid.

Lood (esmatähtis elupaigatüüp 6280) on kaitseala olulisemaid loodusväärtusi. Hooldatavaid, heas seisundis loopealseid on kaitsealal 71,6 ha. Loopealsed on kaitseala piires kõige suuremal pinnal metsastumas, metsastatud või metsastunud kooslus. Kaitseala keskosas, Salumäe idanõlval ja Pakamäel on ulatuslikud loopealsed või lookadastikud suhteliselt heas seisus, kadastikud massiiviks liitumata ja valgusrikkad. Metsastuvate loolade puurindes on hõredalt noori mände, liituvus valdavalt alla 40 %. Rohurinde kooslused on veel tüüpilised loopealsetele, mitte metsakooslustele. Nendel aladel puiskarjamaade või hõreda kadastikuga loopealsete taastamine on üks kaitseala kaitse korraldamise esmatähtsaid eesmärke.

Paali kasvukohatüüpidest on siin esindatud nii kuiva looniidu kasvukohatüüp (2.1.1.1.) kui niiske looniidu kasvukohatüüp (2.1.1.2.).

Metsastuvaid loopealseid, karjamaid ja puisniitu on kavandatud taastada 65 ha suurusel alal, sellest 29 ha varem poollooduslikena kirjeldamata alal, mis olid sajandeid loopealsed ning on metsastumas. Kavaga seatud eesmärkide täitumisel hooldatakse 10 aasta pärast kaitsealal kokku 130 ha alvareid ja loopealseid puiskarjamaid.

Liigirikkad madalsood (7230) elupaigatüübi kooslusi on Natura inventuuri kohaselt 47,6 ha. Kirjeldatud liigirikkad madalsood ja soostuvad niidud on suhteliselt heas seisundis. Ekslikult on kirjeldatud kaitseala lääneosas olev madalsoo tugevasti võsastunud soostunud niiduna. 2008.a. inventuuriga kirjeldati sellest 18 ha kõrge floristilise ja esteetilise väärtusega ning kõrge looduskaitsealise hinnanguga liigrikka madalsoonina (3.1.1.2.). Lisaks kirjeldati veel 4 ha sama kõrge hinnanguga madalsood endisest Nurga talust lõunas. Hooldatud madalsooniite lisandus inventuuri tulemusena veel 4,5 ha ja kaitsealal veel väiksemaid raudtarnakooslustega niidulappe, mida pole kirjeldatud. Jaanus Paali poolt kaitset vajavate haruldaste kooslustena käsitletud kooslustest esineb selles elupaigatüübis ca 8 ha raudtarnakooslusi ja 3 ha lubika- pääsusilma kooslusi. Liigirikaste madalsookoosluste seisundit on oluliselt kahjustanud kuivendus ja metsastumine. Kuivenduse mõju vähendamiseks kavandatakse madalsoodes veerežiimi taastamistöid. Metsastuvad kooslused on kavandatud taastada.

Vanad loodusmetsad (esmatähtis elupaigatüüp, 9010*) on kirjeldatud 189 ha suurusel alal Natura andmebaasis kui elupaigatüübi määratlemiseks liiga noored metsad. Tüüpilist vana loodusmetsa ega elupaigatüüpi 9010 kaitsealal ei esine.

Ligikaudu saja aastaseid metsatukkasid siiski on, kuid kõik need on möödunud sajandi esimesel poolel olnud puiskarjamaad ja alles kujunevad elupaigatüübiks 9010*.

Kaitsekorralduskavaga on määratletud Salumäe sihtkaitsevööndis metsaalad, mida ei majandata. Nendest metsadest kujunevad lähema 50-80 aastaga elupaigatüübile 9010* vastavad kooslused. Metsad on valdavalt noored või keskealised ega oma kõrget looduskaitsealist väärtust kooslustena. Suur osa metsadest on vagudele ettevalmistatud pinnasele istutatud männikultuurid. Vagudena maapinna ettevalmistamisega on rikutud loopealsete mullastiku looduslik struktuur ja samas suurendatud selle paikkondlikku varieeruvust. Maapinna ettevalmistamisel on sageli vao põhjas paljandunud paas. Metsa rajamine on äärmuslikes mullastikutingimustes tihti ebaõnnestunud. Taolised kultuurmetsad ei oma erilist looduskaitsealist väärtust ega ole Loodusdirektiivi elupaigatüübid. Männikute alusmetsa moodustab enamasti kadakas. Need alad oleks otstarbekas kujundada hõredateks loometsadeks (puiskarjamaadeks), kadastikeks karbonaatse mullaga rohumaadel või õhema pinnakattega aladel lausaliselt raiuda alvarite taastamise eesmärgil.

Natura elupaigatüübina kaitseväärtust mitteomavatena kirjeldatud aladest on kavas 18 ha lagedaks raadata ja karjamaadena kasutusele võtta, 5 ha tekitada põlengualasid ja 4 ha raadata alepõldudeks. Kokku raadatakse 27 ha väheväärtuslikke kultuurmännikuid ja 33 ha suurusel alal on kavandatud poollooduslike koosluste taastamine.

Enne kaitseala moodustamist on harvendusraietega läbi raiutud ca 35 ha eramaade puistutest (Ansi-Jaani, Mäe-Jürna, Uidu ja Nukitsa maauksused). Raie on enamasti kasuks tulnud endistel loopealsetel kujunenud metsades ja pikendanud valgusnõudliku lootaimestiku liikide säilimist metsa all.

Potentsiaalselt kujuneb vanametsaala(9010*) välja ca 70 ha suurusel alal Salumäe sihtkaitsevööndis alles 50-70 aasta pärast kui ala karjamaadena kasutusele ei võeta. Elupaigatüübi kõik metsad võib kaugemas tulevikus kujundada madala karjatamiskoormusega puiskarjamaadeks, kus säilitatakse liituvus 0,4 kuni 0,5, ei raiuta suurimate mõõtmega puid ega koristata üle 36 cm rinnasdiameetriga surnud, surevaid ja tuuleheitepuid.

Olulisem kaitseväärtus on sellel kaitsealal loopealsed ja loometsad, millest tulenevalt on soovitatav endistel looladel kujundada pigem puiskarjamaad ja loopealsed kui elupaigatüüp 9010. Oluline on eemaldada puiskarjamaadeks kujundatavates metsades raiejäätmed.

Rohunditerikkad kuusikuid (9050) on kaitseala edelaosas 24 ha, mis on kirjeldatud selgelt väljakujunemata tüübina, kus endistel puiskarjamaadel esineb vanu kuuski ja kuuse järelkasvu. Puistu koosseisus esineb üksikuid vanu saari. Paiguti esineb läbipääsmatuid türnpuu ja toominga enamusega puistused. Liigirikas ja varieeruva koosseisuga puistu, millel on suhteliselt kõrge looduskaitseväärus ja hea arengupotentsiaal.

Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210) esineb 3,6 ha suurusel alal kaitseala kaguosas, karjamaana kasutuses ja heas seisundis.

Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270) on valdav elupaigatüüp kaitseala avamaastikel. Esineb kaitsealal 46,4 ha. Valdavalt kujunenud endistel, mida on rohumaadena kasutatud vähemalt 25 aastat. Kooslused on kujunemisejärgus ning tänu järjepidevale karjatamisele ja niitmisele koosluste esinduslikkus paraneb järjekindlalt. Omavad kaitsealal olulist väärtust avamaastiku linnustiku elupaikadena.

Niiskuslembesed kõrgrohustud (6430) on 5,5 ha suurusel alal, mis oli 100 aastat tagasi küla sooäärne aiamaa. Hinnatud keskmise väärtusega niiduks. Heas seisundis on ca 3 ha, mida karjatatakse.

Soostuvad ja soolehtmetsad (9080) on inventeerimata. Valdavalt 50 aastased kaasikud, mis on kasvanud endistele sooheinamaadele. Keskmise või alla keskmise väärtusega kooslused. Soovitatav on I rinde puid riigimaal mitte raiuda ja sanitaarraieid mitte teha. Samas tuleb raiuda madalsoodele pealetungiv noor mets ja võsa ka selles elupaigatüübis. Pindala ca 15 ha. Piiranguvööndis, Kureselja maaüksusel on kõrge väärtusega vana lodulepik (ca 1 ha).

3.3 KAITSEALUSED LIIGID

3.3.1 Linnud

Öösorr (*Caprimulgus europaeus*) pesitseb metsastuvatel loopealsetel ja loomännikutes. 2008.a. pesitsusajal pesitses vähemalt kolm paari (U.Vahur). Toitub suurtest hämaras ja pimedas lendavatest putukatest, kelle arvukust soosib loomade pidamine karjamaadel. Liigi toitumisaladeks on mosaiiksed metsa- ja avamaastikud. Poollooduslike koosluste taastamine suurendab maastike mosaiiksust, mis omakorda suurendab putukate liigirikkust ja öösorri toitumistingimusi. Karjamaadel olevad metsatukad tuleb säilitada. Liiki soosivaks teguriks on ka tehisveekogud, mis on rajatud kariloomade jootmiseks. Liigi soosimiseks tuleb loopealsete taastamisel vanemad puud kasvama jätta ja metsastunud aladest kujundada hõreda ja ebahühtlase liituvusega metsatukad.

Suurte putukate arvukust soosib ka jämeda lamapuidu tekitamine ja jämedate puude rõngastamine jalakuivanud puude arvu suurendamiseks eesmärgiga kunstlikult jäljendada metsa vananemisprotsessi. Madalsoode veerežiimi parandamine pidurdab poolavatud soomaastike metsastumist ja on samuti soosivaks teguriks.

Oluliseks öösorride hukkumise põhjuseks on pimedal ajal lindude kruusateedel istumine ja madalal teede kohal lendamine. Hukkumise vähendamiseks on otstarbekas piirata kaitseala ümbruse kruusateedel autode liikumiskiirust pimedal ajal juulis-augustis, kui teedel armastavad istuda noorlinnud.

Teder (*Tetrao tetrix*) pesitseb kaitseala hõredates metsades ja hooldatavatel kooslustel. Kurese küla poolavatud maastikel toitub pidevalt ca 6-10 tedrekukke. Tedremängud on hajusalt nii kaitseala niitudel kui kaitsealast lõunas Kibura rohumaadel. Tetrede arvukust oluliselt piiravaks teguriks on rebase, nugise ja kähriku kõrge arvukus. Kurese maastikukaitseala piires pole U.Vahuri andmetel viimase viie aasta jooksul kütitud ühtki nimetatud ulukitest. 2007.a. leidis U.Vahur kevadel karjamaadelt viie värskeltmurtud tedrekukke jäänused. Väikekiskjate arvukuse piiramiseks tuleb Koonga Jahiseltsile teha ettekirjutus ja järelevalve korras jahimaade kasutamise lepingu täitmist kontrollida. Vajadusel muuta jahimaade kasutuslepingu tingimusi rebase, kähriku, nugise ja tuhkru arvukuse regulaarse piiramise korraldamiseks.

Tedred toituvad talvel kaseurbadest ning eelistavad pesitsusajal poolavatud maastikke. Tedre soosimiseks on oluline kasetukkade ja kadastike ning maastiku mosaiiksuse säilitamine. Suvise toitumisalana eelistab teder märjemaid ja soiseid, mosaiikseid metsi. Märjalade veerežiimi taastamine on tetrede arvukust soosivaks teguriks. Samuti on oluline tedre mänguplatside kaardistamine ning nende läheduses puude ja põõsaste raie. Mänguplatsidel pole soovitatav kiviaedu erilise vajaduseta taastada.

Välja-loorkull (*Circus cyaneus*) on Kurese avamaastikel pesitsusajal igapäevane toitaja, arvukuseks vähemalt üks paar. Pesa pole leitud. Elupaigana eelistab suurepinnalisi madala intensiivsusega hooldatud niite avamaastikel. Pesitseb sageli niiskematel niitudel ja madalsoodel. Kevadel vältida häirimist madalsoodel. Vähendada avamaastike karjatamiskoormust nii, et karjamaadel jääks vähemalt 30–50 % alal rohukõrred pügamata. Oluline on potentsiaalsete pesitsuspaikade veerežiimi taastamine ja võsastunud madalsoode lagedaks raiumine ning kerge koormusega karjatamine.

Maaspesitseva liigina on ohustatavaks teguriks rebase, kähriku ja mingi kõrge arvukus. Kaitsemeetmena tuleb väikekiskjate arvukust regulaarselt piirata võimaliku miinimumini.

Soo-loorkull (*Circus pygargus*), pesitsusajal tavaline avamaastikel. Pesitseb arvatavasti Kureselja maaüksuse edelaosas madalsool. Pesitsusalana eelistab kergelt karjatatud pajupõõsastega madalsoid. Karjatamisel on oluline säilitada madalsoo poolavatud maastikuna. Toitumisalana eelistavad madala intensiivsusega karjatatavaid avamaastike kooslusi. Pesitsusala läbib Kurese –

Maalja talitee, mis on ka matkarajaks. Pesitsusajal on soovitatav häirimise vähendamiseks mitte lubada madalsool matkarajalt kõrvale minna.

Madalsoonitute ja veerežiimi taastamine soosib pesitsusalade säilimist. Maaspesitseva liigina on ohustavaks teguriks rebase, kähriku ja mingi kõrge arvukus. Kaitsemeetmena tuleb väikekiskjate arvukust regulaarselt piirata võimaliku miinimumini.

Rukkirääk (*Crex crex*), 2004.aastal pesitses 6 paari, 2006.aastal 4 paari, 2008.a. 2 paari. Arvukus on vähenenud proportsionaalselt karjatavate alade ja karjatamisintensiivsuse suurenemisega. Rukkirääk ei talu rohumaade karjatamist.

Rukkiräägu kaitse korraldamisel lähtuda liigi kaitsekorralduskava nõuetest. Hoiduda niitude kuivendamisest, avamaastikes raiuda röövlindude istumispuud.

Pesitsusaladeks tuleb niitudele jätta 3-4 ha suurused alad, mida hooldatakse alates septembrist. Niita keskelt-lahku meetodil mitte enne 1. septembrit või karjatada alates septembrist.

Laanepüü (*Bonasa bonasia*) on kaitsealal väikesearvuline metsalind. Arvukusest täpsem ülevaade puudub. Arvukust soosivaks teguriks on väikekiskjate, eriti nugise arvukuse piiramine.

Musträhn (*Dryocopus martius*) pesitseb pidevalt (vähemalt üks paar). Arvukust soosivaks teguriks on metsade mittemajandamine, jalalkuivanud puude tekitamiseks puude rõngastamine ning nugise arvukuse piiramine. Näiteks võiks Alt-Tõnise maadel paplialu raadamisel osa puid rõngastada, mis ühtlasi väldib ka papli juurevõsude teket.

Nõmmelõoke (*Lullula arborea*) pesitseb Kurese küla lääneosas loopealsetel ja loometsades. 2008.a. pesitsusajal on teade U.Timmilt ja U.Vahurilt. Eelistab pesitsemiseks lainjat, üksikute puudega ja metsaväludega maastikku. 2009.a. pesitses Kurese küla ümbruses vähemalt 3 paari. Arvukuse kohta täpsem ülevaade puudub.

Punaselg-õgija (*Lanius collurio*) pesitseb arvukalt Kurese kadakastel karjamaadel. 2007. loendati vähemalt 6 paari, 2008 neli paari. Eelistab elupaigana valgusküllaseid kiviaedade äärseid kadakatega puuderibasid ja hõredaid kadastikke. Erilisi kaitsemeetmeid pole rakendada vaja. Pesitsusajal hoiduda kadastike raiest või harvendamisest ja liiga intensiivsest karjatamisest. Arvukust soosib poolavatud maastike kujundamine ja kariloomade pidamine karjamaadel.

Sookurg (*Grus grus*) esineb Kurese maastikukaitsealal peamiselt toitujana pidevalt. Kaitseala lääneosas oleval madalsool pesitseb igal aastal üks paar. Erilisi kaitsemeetmeid pole vaja rakendada. Soovitatav on avamaastikus kiviaedadelt raiuda puud ja põõsad.

3.3.2 Putukad

Kaitsealal on registreeritud EL Loodusdirektiivi II lisa liik **teelehe-mosaiikliblikas** (*Euphydryas aurinia*), mis on ühtlasi III kategooria kaitsealune liik. Püütud 2004.aastal välitöödel. Arvukusest ülevaade puudub. Teelehe-mosaiikliblika elupaigad on niisked lillerohked mürjad või soostunud niidud ja võrdlemisi kuivad alvarid. Elukohaks on soosivad, kuivad niidud lubjapinnasel ja jõgede kaldad. Röövikute toidutaimede hulka kuuluvad mitmed teelehed, mailased, kurerehad, leedrid, peetrileht, emajuur, palderjan, kuslapuud, enelad, lodjapuud. Sügiseni toituvad röövikud koos võrgendist pesas. Talvituvad varjatult kulusse tehtud talvituspesas. Kevadel roomavad laiali, otsides toidutaimede värskeid lehti. Nukustaadium kestab kaks-kolm nädalat. Lendavad mai lõpust juuni keskpaigani. Liblikad liiguvad vähe ja osapopulatsioonid võivad aeg-ajalt välja surra. Siis asustavad ala uuesti lähiümbrusest tulijad, kui neile sobivate alade vahel on ühendusteel. Teelehe-mosaiikliblikad võivad elada ka raiesmikel, mille pindala ületab hektari. Liblikate heaolu mõjutab ka inimene oma tegevusega, seda eeskätt elupaiku kujundades. Selle liigi elukeskkonnale mõjub soodsalt hajus talumajapidamine ning komme metsas loomi karjatada. Ohtudeks on niitude ja

karjamaade võsastumine, kuivendamine, rohumaade kasutuse muutumine ja elupaikade isolatsioon ning fragmenteerumine. Teelehe-mosaiikliblikas vajab karjatatameid looduslike niiskemaid niite ja teeservi. Sooservade kõrge karjatamiskoormus võib ohustada liigi arvukust. Vältida sooservade ülekarjatamist.

3.3.3 Taimed

Kaitsealal registreeritud kaitsealused taimeliigid:

II kaitsekategooria:

Kärbesõis (*Ophrys insectifera*) Kärbesõie leviku soodustamiseks tuleb kaasa aidata tema spetsiifiliste tolmeldajate, kaevurherilaste, levikule, milleks on kavandatud uuring. Kärbesõit on kaitsealal leitud nii kuival loopealsel kui soostuval niidul. Karjatamine on kärbesõie arvukust ohustav. Kärbesõiega niite tuleb karjatada madala või mõõduka koormusega.

Pruun raunjalg (*Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens*)

Liik on sisemaal harvaesinev, mistõttu tuleb kasvuala hooldamisel pruuni raunjala kaitsele erilist tähelepanu pöörata. Karjamaadel piirata kasvukohad tõketega nii, et kariloomad ei saaks kasvukohti ära tallata. Täpsem ülevaade liigi levikust puudub. Karjatamine on ohuteguriks.

Kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) kaitsealal väikesearvuline. Arvatav kasvuala põlispõldudel on metsastumas. Teada kaks kasvukohta. Eelistab kasvukohana poolvarjulisi ja varjulisi kohti. Niitude taastamisel jätta kasvukohale kasvama piisavat varju pakkuvad puittaimed. Mitte niita enne 15. septembrit ega karjatada. Karjamaadel rajada kasvukohtade kaitseks piirded. Ohuks on lageraied ja puisniitude väga tugev võsastumine. Ohuks võib olla ka metssigade kõrge arvukus.

Täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza cruenta*) kasvukohad leiti 2008.a. kaitseala lääneosa madalsoodes ja soostuvaltel niitudel. Pole arvukas. Liigi kaitse seisukohalt on oluline kasvukohtade säilimine, kasvualal puittaimestiku raie ja veerežiimi taastamine.

III kaitsekategooria:

Soo-neiuvaip (*Epipactis balustris*) esineb paiguti arvukalt soostuvaltel niitudel, niisketel looniitudel ja madalsooservades. Ohuks on kuivendamine, niitude metsastumine ja liigne karjatamiskoormus. Kasvualasid on soovitatav karjatada madala koormusega. Soosivaks teguriks on kasvukohtade veerežiimi taastamine ja võsaraie soostuvaltel niitudel.

Laialehine neuuvaip (*Epipactis helleborine*) eelistab varjulisi ja poolvarjulisi kasvukohti. Esineb loometsades paiguti massiliselt. Arvukust võib ohustada metssigade kõrge arvukus. Ei talu lageraieid ega karjatamist. Ei vaja kaitsealal erimeetmeid.

Tumepunane neuuvaip (*Epipactis atrorubens*) esineb loometsades hajusalt. Olulisem kasvuala asub endises paemurrus ja selle ümbruses, kus 2008 loendati üle 50 õitsva taime. Eelistab kasvukohana vanu valgusküllaseid loometsi. Kavandatud on paemurrus ja selle ümbruse metsades harvendada järelkasvu ja põõsarinet. Töö tuleb teha talvel lumega. Okste põletamiseks tuleb lõkkekohad valida ja tähistada kärbesõie õitsemise ajal, sest samas kasvab ka tumepunane neuuvaip.

Hall käpp (*Orchis militaris*) on kaitseala loopealsetel võrdlemisi arvuk. Olulist kahju teeb liigile metssiga, tuhnides kasvualasid sadade ruutmeetritena lausaliselt üles. Kaitsealal väheneva arvukusega liik. Liigi kaitseks on kõige olulisem piirata metssigade arvukust. Talub mõõdukat karjatamiskoormust.

Harilik käöraamat (*Gymnadenia conopsea*) on kaitsealal tavaline ja arvukas kasvades nii kuivadel loopealsetel (Pakamäel), hõredates loometsades kui soostuvatel niitudel. Oluliseks kahjustajaks on metssiga. Piirata metssigade arvukust.

Suur käöpõll (*Listera ovata*) on kaitsealal tavaline tihedamates kadastikes ja varjulisemates loometsades, kuid esineb paiguti arvukalt ka endistel põldudel. Seoses loopealsete taastamisega arvukus väheneb. Kaitsemeetmeid ei vaja.

Kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*) esineb hajusalt soometsades ja puiskarjamaadel. Arvukuse säilimiseks tuleb niitude taastamisel jätta grupiti kasvama kadakaid või säilitada hõre puurinne. Karjatada mõõdukalt. Kahaneva arvukusega liik.

Kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*) on paiguti suhteliselt arvukas madalsoodel ja soostuvatel niitudel. Soosivateks teguriteks on veerežiimi taastamine ja metssigade arvukuse piiramine.

3.4 KULTUURIPÄRAND

3.4.1 Pärandkultuurimaastikud ja pärandkultuuriobjektid

Kurese maastikukaitseala üheks kaitse-eesmärgiks on pärandmaastike kaitse. Poollooduslike pärandmaastike kaitse realiseerub poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise läbi, mida kirjeldatakse vastavas peatükis.

Kurese pärandmaastikel leidub ohtralt inimtegevuse jälgi, mis vääriavad kaitset, eksponeerimist ja eraldi tähelepanu kaitseala kaitse korraldamisel. Pärandkultuuriobjektid on meie esivanemate ja vallutajate elamiskultuuri nähtavad märgid maastikus. Maastike muutus on viimase kahe sajandi jooksul olnud kiire, viimase 50 aasta jooksul lausa ülikiire. Pärandkultuuri objektid on ainsad käegakatsutavad märgid meie sidemetest läinud põlvkondadega. Visionäär Aare Kasemets väidab, et juurteta kultuur on hääbuv ja keegi peale meie endi ei oska meie rahvuskultuuri väärtustada ega suuda seda säilitada (*Eesti 21. sajandil. 148-155*). Kurese maastikukaitsealal on võimalik säilitada ja väärtustada olulist osa meie rahvuskultuuri pärandist. Kurese küla põhistruktuur on muinasajast tänapäevani säilinud. Alles on ka XXI-da saj. keskel moodustatud kinnistute piirid ja maakasutusmustrid. Mihkli kirikumõisa maamõõdutoimingud kruntide moodustamiseks tehti 1856.aastal, need piirid on tänaseni alles ja valdavalt kiviaedadega markeeritud.

Kurese arhitektuuri ja pärandmaastike kaitse korraldamiseks on tellitud ekspertarvamus Elo Lutseppalt, Eesti Vabaõhumuuseumi arhitektuuriajaloolaselt, Kultuuriministeeriumi programmi „Maa-arhitektuur ja -maastikud. Uurimine ja hoidmine“ juhilt.

Ekspert märgib kokkuvõttes, et:

“Peale kaitse on vaja korraldada erinevaid objekte ja kogu küla ajalugu tutvustav ekspositsioon matkarajaks planeeritaval maa-alal. Koos loodusobjektidega (nt põlispuud) oleks tegemist väga ülevaatliku mudeliga Eestimaa ajaloost.”

Kurese sumbkülamaastik on tervikuna pärandkultuuriobjekt, kus meie vanima külatüübi struktuur ja olulised elemendid on säilinud tänaseni. Maastikus on kõige rohkem muutunud endised Salumäe karjamaad, mis on suuremalt jaolt metsastunud või metsastatud ning sooheinamaad, mis kuivenduse ning kasutuse lakkamise tagajärjel metsastunud. 2006. ja 2008.aasta botaanilistele

inventuuridele tuginedes on kavandatud nendest suure osa taastamine ja karjamaadena taas kasutusele võtmine.

Kurese küla hoonestus on praktiliselt hävinud, säilinud on kõigi kapitaalsemate hoonete alused ning hoonete kivivared. Suhteliselt heas seisundis on kaevud, keldrid, põlised teed, kalmed, linnusevallid, põlispõllud, pühapaigad ja kiviaiad. Kureselt on viimase kahe aasta jooksul leitud arvukalt arheoloogiamälestisi, mida pole veel kirjeldatud ega muinsuskaitse alla võetud.

Leitud arheoloogiamälestiste väärtuse hindamiseks ja kaitse korraldamiseks on tellitud Eesti Ajaloomuuseumi arheoloogilt Ph.D Mati Mandelilt ekspertarvamus. Septembris 2008 teostati M.Mandeli poolt lisaks proovikaevamised Pakamäel.

Urmas Vahuri eestvedamisel on viimase kolme aasta jooksul Kureselt leitud kolm põlispõldude jäänustega paika, tarandkalme, kivikalmed, ringvall-linnus, väikeselohuline kultusekivi, pronksiaegne või varasemal rauaajal rajatud kindlustatud asulakoht, muinasküla kultuurkiht Kurese külakaevu ümbruses, pronksiajastu asulakoht ja arvatav X saj. põletuskalmete piirkond. Ekspert Mati Mandel hindab Kurese arheoloogilist maastikku kõrgelt ja märgib oma ekspertarvamus muuhulgas, et:

“Kurese arheoloogiamälestised on välja kujunenud pikaajalise asustuse käigus, moodustades orgaaniliselt kokkukuuluva terviku. Seega tuleks kaitsta mitte ainult objekte, vaid ka kogu neid ümbritsevat maastikku, vältimaks kaasaegsete ehitiste, kaevanduste, teede ja muude kommunikatsioonide rajamist antud piirkonda. Kaitset vajab ka küla 19. sajandil – 20. sajandi esimesel poolel kujunenud ajalooliselt säilinud ilme: kiviaedadega piiratud põldude ja karjamaade süsteem, hoonete jäänused, vundamendistik, keldrid, omaaegsed paemurrud, lubjapõletusahju jäänused, legendidega seotud kohad (vanapagana kivi), ajalooliselt kujunenud tänava- ja teedevõrk jms.

Piiratud turismi korral võiks küla koos oma muististe ja Soontagana linnusega ning pärandkultuuri objektidega olla esinduslikuks uurimis- ja õppeobjektiks nii Eesti vanima kui ka uuema ajaloo tundmaõppimisel.”

Kurese kiviaiamustrite kohta on 2007.a. ekspertarvamus koostanud kiviaedade asjatundja Ph.D Maie Rimmel, kes muuhulgas on ära märkinud järgmist:

Eesti 1970-1980 a. aerofotoplaanide andmepanga uuringute ja paikse vaatluse põhjal otsustades asub Kuresel Eesti ajaloolises kultuuriruumis unikaalse ja suhteliselt väga hästi säilinud planeeringutesüsteemiga ajalooline küla-ase. Seejuures on säilinud üle 30 km kogupikkuses muistses kuivmüüritehnoloogias laotud aedu (põhiliselt kohalike kivikarjäärade dolomiidist, mis lisab neile ka kivitööstuse ajaloo alase tähenduse).

Kuna eesti rahvuslikesse muinasmaastikesse kuuluvad nii muinasteadusele orienteeritud megaliitobjektid kui euroopaliku loodusfilosoofia aluste arenguga seotud väikestes aedades taluhiied, siis on otstarbekas põhjalikumalt kontrollida Kurese kivistruktuuride esimese ekspertiisi hinnangulist arvamust selle kohta, et neid objekte leidub ka Kuresel. Samuti väärivad kultuuriloolist tähelepanu Kurese suured külaallikad.

Kaitsekorralduskava koostamiseks kaardistati Urmas Vahuri poolt, kes omab pärandkultuuri inventeerija tunnistust, valikuliselt osa pärandkultuuriobjektidest, illustreerimaks nende esinemise rohkust. Lisaks ülalootletud objektidele tuleb märkida, et Kurese pärandkultuuriobjektide kogum on nii esinduslik, et RMK korraldatud pärandkultuuri inventeerijate koolituste praktiline osa on aastaid toimunud Kurese külas.

3.4.2 Kaitsealused kultuurimälestised

3.4.3 Kivikalme

Mälestise registrinumber: 11761, registreeritud 06.01.1998

Asukoha kirjeldus registris: end. Uuerõika (Uierõika) talu asemest vahetult kirde pool, suurelt osalt külatänava all. Kaitsetahvliga tähistatud.
Hoone all olev osa hooldamata.

3.4.4 Kultusekivi

Mälestise registrinumber: 11762, registreeritud 06.01.1998

I-II at. Ümbrus korrastatud ja hooldatud.

Asukoha kirjeldus registris: end. Uuerõika (Uierõika) talu asemest 100-120 m põhja pool, ida-lääne suunalise kiviaia põhjapoolsel küljel. Kultusekivi pikkuse edela-kirde suunas 2,4 m, laius ida-lääne suunas 2,1 m, kõrgus 0,2-07 m. Kivil on kolm selgesti eristatavat lohku läbimõõduga 5-6 cm, pealispinnal on murdekohad. Kaitsetahvliga tähistatud.

3.4.5 Muistsed põllud

Mälestise registrinumber: 11764, registreeritud 06.01.1998

Asukoha kirjeldus registris: end. Uuerõika (Uierõika) talu asemest 500 m loodes, kadakaid täiskasvanud loopealsel. Kaitsevööndita. Kaitsetahvliga tähistatud.

Kasutusel karjamaana, korralikult hooldatud ja kadastikust välja raiutud.

Kultuurimälestiste registris asukoht vale, piirid pole maaomanikul teada ega registris määratud.

3.4.6 Pärimus

Rahvapärimust on süstemaatiliselt kogutud suhteliselt lühikest aega ja enamasti on pööratud tähelepanu varasemale ajale. 20.saj. pärimusele pole erilist tähelepanu pööratud. Kurese rahva, looduse ja olude kohta pole palju ülestähendusi. Kurese pärimuskultuuri kogumiseks tuleb algatada eraldi projekt.

Kavandatavad tegevused:

- Pärimuskultuuri kogumine ja jäädvustamine

Allikad

Itta voolavad (avanevad) allikad on rahvapärimuses ravitoimega. Kuresel voolavad praktiliselt kõik allikad idakaarde tänu maastiku ida-lääne suunalisele kaldele. Pärimuse kohaselt on Kurese nn *Alasi aias olev allikas* ravitoimega.

Hiiekohad

Kurese *Hiie talu* ("sauna") ümbruses põldude kohal olnud püha hiis, mis pärimuse kogumise ajaks oli põlluks küntud. Siin olnud vanasti ohverdamise ja palvetamise koht (Mihkli kihelkonna muinasteaduslik kirjeldus, käsikiri, Jakob Koit).

Iiepõlde nimeline talukoht moodustati 1856.aastal Mihkli kirikumõisa maadel. Samuti on Salumäel kunagi hiis olnud.

Kohanimed

Kohanimed võivad kanda olulist teavet minevikusündmuste, uskumuste, maakasutustraditsiooni ja pärimuse kohta. Huvitavamad kohanimed ja tänaseks unustusehõlma kadunud kohanimedega piirkonnad on kantud pärandkultuuri kaardikihile. Kohanimede kohta tuleb koguda ja üles tähendada teavet pidevalt. Seda materjali saab kasutada teabematerjalide koostamisel ja pärandkultuuriobjektide otsimisel.

Näiteks kohanimi Ristivälja võib viidata ristiusu aegsele külakalmistule või pühamule ja Iiepõlde viitab selgelt kunagisele hiiekohale, mida kinnitab ka Kirjandusmuuseumi fondidest leitud üleskirjutus.

4 KAITSE-EESMÄRGID, NENDE SAAVUTAMIST MÕJUTAVAD TEGURID NING VAJALIKUD MEETMED

Tabel 1 Kaitse-eesmärgid, nende saavutamist mõjutavad tegurid ning vajalikud meetmed

Väärtus Objektid ja piirkonnad	Kaitse-eesmärk		Väärtusi tegurid Ohud	mõjutavad Meetmed
	kaugem	lähem		
Maastik – pinnavormid	<ul style="list-style-type: none"> • avatud maastiku säilitamine • uusi ehitisi pole • vanametsakoosluste säilitamine • reljeefi silmapaistvamad elemendid maastikus eksponeeritud • reljeefi ei muudeta ja mikroreljeefi ei kahjustata • vanade paemurdude säilitamine 	<ul style="list-style-type: none"> • reljeefi olulisi elemente varjava võsa ja noore metsa raie • uusehitistest ja kruntimisest hoidumine • mets–vanade metsakoosluste säilitamine ja puiskarjamaamaastike taastamine • rööbastega ja veekogude rajamisega rikutud mikroreljeef taastatud • veekogude rajamisel ümbruse reljeefi säilitamine • Kurese sumbküla hoonestusmaastiku taastamiseks renoveerimisnõuete (maastikulisest seisukohast) väljatöötamine 	<ul style="list-style-type: none"> • kaevandamine • suure erikoormusega põllu- ja metsamajandustehnika kasutamine • maasturitega liikumine • paemurdude täitmine • veekogude rajamisel mikroreljeefi muutmine 	<ul style="list-style-type: none"> Mihkli dolomiidimaardla maavarade registris passiivseks varuks kuulutamine Metsaveoks ja põllumajandustöödeks väikese erikoormusega veokite kasutamine (ATV ja kerghaagised) Maastikul sügavate rööbaste täitmine Maa-ainese kasutamise võimaluste kava koostamine Kontroll metsade majandamise üle Kontroll ehitustegevuse üle Paemurdude kaardistamine Paemurdudest olmeprahi koristamine Paemurdudes võsa ja kadastike harvendamine Rööbaste täitmine kohaliku pinnasega Teavitustöö maaomanikele Võsa eemaldamine
Maastik – vaated	<ul style="list-style-type: none"> • avatud maastiku säilitamine • metsastunud ja metsastatud pärandmaastikud taastatud • teabekandjad maastikku sobivad • uusi ehitisi pole • rajatised reljeefi ja erinevate maastike hea vaadeldavuse saavutamiseks • sumbküla 	<ul style="list-style-type: none"> • metsastunud ja võsastunud vaadete avamine • Kurese sumbküla hoonestusmaastiku taastamiseks renoveerimisnõuete (maastikulisest seisukohast) väljatöötamine • uusehitistest ja kruntimisest hoidumine • ehitusnõuete (maastikulisest ja arhitektuurilisest seisukohast) väljatöötamine • vanade metsakoosluste säilitamine • poollooduslike koosluste taastamine 	<ul style="list-style-type: none"> • võsastumine • pärandmaastike metsastumine • ehitamine ja ebasobivad ehitised • metsaraie • kommunikatsioonide rajamine • uute teede rajamine • kaevandamine 	<ul style="list-style-type: none"> Võsa tõrjumine Metsastunud vaadete avamiseks metsade raadamine Vaadetel avatud niitude taastamine ja hooldamine Puurindegas pärandmaastike puu ja põõsarinde harvendamine Metsastunud loopealsetel puu- ja põõsarinde raie Reljeefi iseloomulikele elementidele vaadete avamine Piirangud ehitustegevusele Kontroll ehitustegevuse üle Paemurdudes võsa ja kadastike harvendamine Kurese sumbküla tuumiku võsast ja järelkasvust puhastamine

	<ul style="list-style-type: none"> renoveeritud hoonetemaastik ja tänavatevõrk hooned maastikuliselt ja arhitektuuriliselt sobivad vanade metsakoosluste ja puiskarjamaamaastike säilitamine 	<ul style="list-style-type: none"> pärandmaastike hooldamine vaatekohtade rajamine sumbküla teedevõrgule ja varemetele vaadete avamine põliste teede ja talitee avamine 		Kontroll metsa majandamise üle Vaateplatvormide rajamine Pakamäele, Koeramäele ja Tütarpakale Vaatetorni rajamine Salumäele Võsa ja puude raie vanadelt teedelt ja taliteelt Veerežiimi taastamine soode metsastumise pidurdamiseks Teavitustöö (kohalike) seas integreeritult kaitse-eesmärkidega raiete kavandamine eramaadel
Maastik – metsad	<ul style="list-style-type: none"> rajatised metsamaastikku sobivad väärtuslike vanametsakoosluste säilitamine puiskarjamaade põllumajanduslik kasutamine elupaigatüübi 9050 ja 9080 metsi ei majandata puidu saamiseks ega uuendata üle 80 aastaseid loometsi ei majandata puidu saamiseks ega uuendata 10 ha põlengumetsi vanade kadastike säilitamine puiskarjamaad taastatud kavandatud ulatuses 	<ul style="list-style-type: none"> metsastatud loopealsetelt metsade raadamine vanametsakoosluste säilitamine metsade kaardistamine ja inventeerimine puiskarjamaade taastamine ja majandamine sarapike majandamine kadastike majandamine metsastunud vaadete avamine väikeste metsatukkade säilitamine metsatsuvate loopealsete puiskarjamaadena kasutuselevõtu alustamine 	<ul style="list-style-type: none"> suuredimensiooniliste puude raie puiskarjamaadel lageraie sarapike lageraie vanade kadastike ja vanade kadakate raie avatud alade metsastumine tuuleheide vagukultuuridena rajatud metsades puiskarjamaade, sarapike ja kadastike põllumajandusliku kasutamise lõppemine elupaigatüübis 9050 karjatamine metsade raie teede ja radade ääres (vaateulatuses) metsatukkade raie avamaastikes ebapiisav ülevaade metsadest metsade majandamise kavade mittevastavus kaitseala kaitse-eesmärkidele riigimaa metsade majandamise kavade puudumine 	Ohjatud metsapõlengu korraldamine Metsade inventeerimine ja integreeritud metsahoolduskavade koostamine Metsastuvate, metsastatud loopealsete ja kuivenduse mõjul metsastunud soode raadamise kava koostamine Raadamine vaadete avamiseks Piiranguvööndi vanades loometsades, soometsades ja elupaigatüübis 9050 suuredimensiooniliste puude, tormiheite, -murru ja jalal seisvate kuivanud puude säilitamine Puiskarjamaade taastamine Kurese ja Vastaba küla maadel Kadastike majandamise kavandamine Väikeste metsatukkade kaardistamine ja nende majandamiseks majandussoovituste koostamine Teavitustöö maaomanike ja kohalike seas Poollooduslike avamaakoosluste taastamisel hõredate metsatukkade jätmine Looaladele kujunenud metsade harvendamine koos raiejäätmete koristamisega Kõigis loometsades karjatamine ja puurinde harvendamine

Allikad ja põhjavesi	<ul style="list-style-type: none"> • valgalapõhine kaitse korraldamine • allikate seisund paranenud või säilinud • reostusohht minimaliseeritud • olemas perioodilised seireandmed • põllumajanduslikud hooned väljaehitatud reoveesüsteemiga, laudad sügavallapanuga • kaitseks kariloomade eest püsiallikad taraga piiratud • karstid kaardistatud ja looduses tähistatud (ka väljaspool kaitseala allikate valgala piires) • karstunud alade harimise lõpetamine (ka väljaspool kaitseala allikate valgala piires) • rikutud veerežiimiga soostuvates ja soomaastikes kuivendussüsteemide mõju veerežiimile minimaliseeritud • toimib käimlate 	<ul style="list-style-type: none"> • eeltöö valgalapõhise kaitse korraldamiseks • allikate valgala uuringud • allikate seisundi uuringud ja seire • allikate veerežiimi parandamiseks pinnavee äravoolu vähendamine 	<ul style="list-style-type: none"> • põllumajandusreostus valgalal • olmereostus valgalal • metsaraie • kaevandamisega põhjaveetaseme alandamine (ka väljaspool kaitseala) • kariloomade allikates tallamine • ehitamine • melioratsioon • sademete vähenemine 	<ul style="list-style-type: none"> Reostuskoormuse (olemasoleva ja võimaliku) väljaselgitamine Allikate kaardistamine, uuringud ja seire Valgala uuringud Väetiste ja mürgkemikaalide kasutamise keeld Põhjavee kaitstusele vastavate ehitusnõuete järgimine Kontroll metsa majandamise üle Allikate taradega piiramine Karstunud põldudel maaharimise lõpetamine Karstide kaardistamine ja tähistamine Karstunud alade kasutamine loodusliku rohumaana või metsastamine Kaevandamisel rakendada tehnoloogiaid, mis ei suurenda pinnavee äravoolu ega alanda põhjavee taset Tehisveekogude rajamine pinnavee ja sademetevee kogumiseks Kontroll ehitustegevuse üle Karjatamiskoormuse optimeerimine karstidel Teavitustöö (kohalike) seas Metsade majandamise kavade viimine kooskõlla kehtiva kaitse-eeskirja kaitse-eesmärkidega Riigimaa metsade majandamise kavade koostamine kooskõlas kehtiva kaitse-eeskirja kaitse-eesmärkidega Võsa eemaldamine ja tõrjumine
-----------------------------	---	---	--	---

	tühjendamise korraldus ja komposteerimine väljaspool allikate valgala			
	<ul style="list-style-type: none"> • kaevandustega ei mõjutata põhjavee taset 			
Puhke-maastik	<ul style="list-style-type: none"> • säilinud ja hästi hooldatud puhkeobjektid • säilinud ja hooldatud pärandkultuuri objektid • kaasaegne viitade ja teabesüsteem • reguleeritud ja talvuspiirides külastamise korraldus • toimiv prügi- ja jäätmemajanduse korraldus 	<ul style="list-style-type: none"> • puhkeobjektide (infotahvel, viidad, puhkekohad, vaatekohad, laagripaik) projekteerimine ja väljaehitamine • talvuskoormuse väljaselgitamine • eramaadel liikumiseks avatud teedevõrgu kaardistamine ja teavitamine • teabesüsteemi kujundamine ja rajamine • pärandkultuuriobjektide inventeerimine ja korrastamine • jäätmemajanduse korraldamine 	<ul style="list-style-type: none"> • võsastumine • ebasobivad ehitised • puudulik või sobimatu teabesüsteem ja viidastik • taluvust ületav külastamine • prahistamine • isetekkelised teed ja puhkekohad • tuleoht • stendide, viitade lõhkumine, lagunemine väljaspool teid ja radu liikumine eramaadel 	<ul style="list-style-type: none"> Ehituspiirangud ja –nõuded Kontroll ehitustegevuse üle Külastatavuse suunamine ja kontroll Puhkekohtade väljaehitamine Matkaradade rajamine Puhkeobjektide haldamine Stendide ja viitade valmistamine ja paigaldamine Eramaade tähistamine Teavitustöö (kohalike) seas Avalikuks kasutamiseks lubatud teede ja radade kaardistamine Eramaadel liikumiseks vajalike ja asjakohaste teede ja radade kasutamise kooskõlastamine maaomanikega
Kaitse-alused taimeliigid, seened, samblad ja samblikud	<ul style="list-style-type: none"> • arvukus kasvukohal tõusnud • kaitsealuste taimeliikidega kooslused taastatud • kasvukohtade arv suurenenud 	<ul style="list-style-type: none"> • teostatud inventuurid • arvukus säilinud • kasvukohtades kaitsemeetmed rakendatud • kaitsealuste taimeliikide seire toimub 	<ul style="list-style-type: none"> • loopealsete ja madalsoode tallamine • noppimine • kasvukohtade metsastumine • ülekarjatamine • kariloomade poolt ärasöömine • võõr- ja kultuurliikide levimine • metsatulekahjude suur oht • kuivenduse jätkuv mõju • kulustumine • maastikusõidukitega pinnase kahjustamine 	<ul style="list-style-type: none"> Sambliku ja sammalde inventuurid Taimestiku inventuur Kasvukohtade keskkonnaregistris registreerimine Külastatavuse suunamine ja kontroll Poollooduslike koosluste taastamine Poollooduslike koosluste hooldamine Kultuurliikidega rohumaade intensiivne karjatamine Karjatamiskava koostamine ja järgimine Karjamaadel kõrgekasvuliste või karjatamist mittetaluvate taimede kaitseks teiseldatavate kaitserajatiste ehitamine (kuldking, tumepunane neiuvaip, pruun raunjalg jms) Kuivenduskraavide tõkestamine

		<ul style="list-style-type: none"> •maaharimine •metsatööd (raie, koondamine) •vana metsa raie •kiviaedade taastamine •ehitustegevus •kõrge metssigade arvukus korraldamata telkimine 	Tuletõrjeveekogude rajamine
			Metsa raie keelamine külmumata pinnasega ja lumeta ajal. Kui pinnas seda võimaldab, võib kaitseala valitseja lubada puidu kokku- ja väljavedu kuiva ilmaga. Pinnast mitte kahjustada.
			Raiejätmete koristamise nõude kehtestamine loometsades
			Vanade metsade säilitamine
			Loometsades, eriti vanas loometsas, järelkasvu, alusmetsa ja kadakate harvendamine
			Liiklemise üle järelevalve tõhustamine, infostendid juurdepääsuteede
			Liikumiseks lubatud teede ja radade kaardistamine ja tähistamine
			Ehitustegevusele eelnevalt taimestiku ja koosluste analüüs
			Kiviaedade taastamiseks soovitude koostamine
			Poollooduslike koosluste ülesharimise vältimiseks kompensatsioonide maksmine
			Kuivenduse mõju vähendamise kava koostamine, kraavidele tõkestusrajatised
			Metsatulekahjude ohjamise kava koostamine
			Metssigade arvukuse piiramine
			Põlengualade tekitamine
			Ekstensiivselt majandatavate metsaalade kavandamine
			Sanitaarraiate mittelubamine
			Telkimiskohtade rajamine ja tähistamine
			Lõkkekohtade rajamine ja tähistamine
			Loopealsete hooldamiseks hobuste ja lammaste kasutuselevõtt
			Poollooduslikel niitudel 15 aprillist 31. juulini (massilise õitsemise ajal) madala karjatamiskoomusega karjatamine
Valgusnõudlike liikide kasvukohtades vajalike raiete ja hooldustööde tegemine			

				Paplite rõngastamine, väljaraie ja uuenduse hävitamine Metsade majandamise kavade kaitse-eeskirjaga ja kaitseala kaitse-eesmärkidega kooskõlla viimine Kaitstavate taimeliikide seire kord 5 a jooksul Putukate seire
Kaitsealused looma- ja linnuliigid	kaitsealuste liikide optimaalne arvukus, mis vastab elupaikade olemisele Nahkhiirte püsiv elupaik Kahepaiksete arvukus tõusnud Roomajate arvukus stabiilne Avamaastike linnustiku osakaalu tõus Röövlindude ja kanaliste arvukus tõusnud	<ul style="list-style-type: none"> teostatud inventuurid arvukus säilinud elupaikades liigikaitsemeetmed rakendatud kaitsealuste liikide seire toimub unilaste olem selgunud kaitsealuste liikide elupaigad on kaardistatud ja Keskkonnaregistrisse kantud 	<ul style="list-style-type: none"> kõrge röövulukite arvukus kõrge metssigade arvukus avamaastike kinnikasvamine poollooduslike koosluste hooldamata jätmine poollooduslike koosluste metsastumine keldrite ja varemete hävimine põlispuude vähene olem külma pääs keldritesse kiviaedade ja varemete lagunemine madal kahepaiksete arvukus veekogude vähesus ja ärakuivamine metsade väike keskmine vanus vähene lamapuidu ja jalalkuivanud puude osakaal 	Unilaste seireks pesakastide paigaldamine
				Linnustiku inventuur
				Roomajate arvukuse hinnang
				Rukkiräägu elupaikade hooldamisel erimeetmete rakendamine
				Keldritele lennuavadega uste paigaldamine
				Kaevude katmine (loomade kaevudes hukkumise vältimiseks)
				Rebase, kähriku ja nugise arvukuse oluline piiramine
				Metssigade arvukuse oluline piiramine
				kanalistele talveks varjekohtade rajamine
				Poollooduslike koosluste taastamine ja hooldamine
				Avamaastikes kiviaedade puudest puhastamine röövlindudele üksikute istumispuude jätmisega
				Pesakastide paigaldamine kakkudele, nahkhiirtele ja unilastele
				Varemete konserveerimine
				Tihedate loometsade harvendamine ja alusmetsa osaline raie
				Loomade joogikohtade tarastamine
				Kaepaiksetele sigimisveekogude rajamine
				Endiste karjamaadele kasvanud metsade sügisene karjatamine
				Raiumine pärast või enne sigimisaega august kuni märts
				Koosluste taastamisel pesitsuseks sobivate puu ja põõsagruppide jätmine
				kiviaedade taastamine ja karjavärvade rajamine
Raietel mahlakate viljadega ja pähklitega puu- ja põõsaliikide jätmine				

				Poollooduslikel niitudel 15 aprillist 31. juulini (massilise õitsemise ajal) madala karjatamiskoormusega karjatamine Kõvade lehtpuude (saar) ja haava juurekaelalt koorimine Puisniitude kujundamine Puiskarjamaade kujundamine Hoonete katuseks õlgede või roo kasutamine Heinaküünide taastamine Niitude hooldamine kariloomadega Märjalade veerežiimi taastamine ja parandamine Koosluste taastamisel raiutud kadakate osaline mahajätmine Kooslustele raiejäätmete üksikute kuhilate jätmine Koosluste taastamine raiejärkudena Lageraie ja turberaie keelamine Püsivoolsetele allikatele ja nende väljavooludele kariloomade tõkestamiseks kaitsetarade rajamine Karjatamiskoormuse reguleerimiseks optimaalse karjatarade võrgustiku rajamine Metssigade püügiks püünistara rajamine Loopealsete taastamisel erineva suuruse ja vormiga kadakate kasvama jätmine Väetise ja mürkide kasutamise keeld Rohumaade keskelt lahku niitmine Rohumaade niitmine pärast 15. juulit Kopra küttimise keeld Poollooduslike koosluste taastamine vastavalt prioriteetsusele
Loodusdirektiivi elupaigatüübid	<ul style="list-style-type: none"> • kõik esinevad elupaigatüübid on heas seisundis • metsi puidu saamiseks 	<ul style="list-style-type: none"> • taastatud on olulisemad poollooduslikud kooslused • taastatud poollooduslike koosluseid hooldatakse regulaarselt 	<ul style="list-style-type: none"> • endiste poollooduslike koosluste metsastumine ja kulustumine • ehitustegevus 	Elupaigatüüpide piiride täpsustamine ja Keskkonnaregistrile teatamine Allikasooide veerežiimi parandamine Allikate kaitse taradega

	<p>ei majandata</p> <ul style="list-style-type: none"> kariloomadega hooldatavate poollooduslike koosluste pindala on vähemalt 250 ha 	<ul style="list-style-type: none"> vanu metsi ja märgalade loodusmetsi ei majandata puidu saamiseks allikaliste alade ja soodele soodus veerežiim on taastatud elupaigatüüpide piirid on täpsustatud ja Keskkonnaregistris registreeritud 	<ul style="list-style-type: none"> poollooduslike niitude üleskündmine poollooduslike koosluste hooldamata jätmine piiranguvööndites raiete ebapiisav regulatsioon võõr- ja kultuurliikide levimine metsatulekahjude suur oht kuivenduse jätkuv mõju põhjaveetaseme alandamine (alanemine) ebapiisav ülevaade metsadest metsade majandamise kavade mittevastavus kaitseala kaitse-eesmärkidele riigimaa metsade majandamise kavade puudumine väetiste ja mürkide kasutamine 	<p>Allikate veerežiimi mõjutavate või mõjutada võivate tegevuste keskkonnamõjude hindamise jälgimine ja vajadusel tegevuste ohjamine</p> <p>Poollooduslike koosluste normidele vastav hooldamine</p> <p>Ehitustegevuse võimaldamine vaid elupaigatüüpide kooslustele olulist kahju tekitamata</p> <p>Metsatulekahjude ohjamise kava koostamine</p> <p>Tuletõrje veevõtukohtade rajamine</p> <p>Lõkkeplatside ja telkimiskoha rajamine</p> <p>Võõrliikide hävitamine ja kultuurliikide leviku tõkestamine</p> <p>Metsade majandamise kavade viimine kooskõlla kehtiva kaitse-eeskirjaga ja loodusdirektiivi nõuetega</p> <p>Piiranguvööndi riigimaa metsade majandamise kavade koostamine kooskõlas kehtiva kaitse-eeskirjaga ja loodusdirektiivi nõuetega</p> <p>Poollooduslike koosluste, eriti loopealsete ja sooniitude taastamine</p> <p>Talvitumise ja pesitsuse ajal vajadusel külastatavuse suunamine ja kontroll</p>
<p>Loodusdirektiivi loomaliigid</p>	<ul style="list-style-type: none"> hundi ja karu tõkestamise rajatised on neile ohutud ega põhjusta hundi ja karu asurkonnale ka kaudselt kahju 	<ul style="list-style-type: none"> tarade rajamine röövlukikahjustuste vältimiseks 	<ul style="list-style-type: none"> ohtlikud tõkestusrajatised karjamaadel kariloomi murdvate isendite arvukuse piiramise vajadus piirkonna kõrge külastatavus ebaseaduslik küttimine sigimisperioodil häirimine talvitumisel häirimine 	<p>Karjamaadele pääsu tõkestamine hundile ja karule ohutute piiretega</p> <p>Karjamaadele selliste piirete rajamine, mis minimeerib suurkiskjate võimaluse murda kariloomi</p> <p>Kariloomade murdmise ennetusabinõude rakendamiseks soovitude koostamine</p> <p>Kariloomade murdmise ennetusabinõude rakendamine</p> <p>Piirkonnas saakloomade kõrge arvukuse tagamine jahinduse planeerimisega ja jahimajanduslike võtetega</p> <p>Elupaikade inventuur ja liigi arvukuse hindamine</p> <p>Elupaikade registreerimine Keskkonnaregistris</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • teelehe-mosaikliblikas on elupaigas optimaalse arvukusega 	<ul style="list-style-type: none"> • ülevaate saamine arvukusest ja elupaikade seisundist • kaitsemeetmete kava rakendamine 	<ul style="list-style-type: none"> • niitude ja karjamaade võsastumine • karjamaade varajane karjatamine kõrge karjatamiskoormus • sooservade võsastumine ja kuivendamine 	<p>Kemikaalide mittekasutamine</p> <p>Toidutaimede õitsemise lõpuni mõõdukas karjatamiskoormus sooservades ja kuivadel niitudel</p> <p>Sooniitude, sooservade ja kuivade niitude taastamine</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • nahkhiirtele on loodud soodsad sigimis-, varjumis- ja talvitumistingimused 	<ul style="list-style-type: none"> • pesakastid paigaldatud • keldritele lennuavadega ukсед paigaldatud • arvukus hinnatud • -keldritele lennuavadega ukсед paigaldatud 	<ul style="list-style-type: none"> • vähe turvalisi kohti varjumiseks ja sigimiseks • -õõnsustega puude vähesus • -potentsiaalsetes talvitumiskohtades langeb temperatuur liiga madalale 	<p>Pesakastide paigaldamine</p> <p>Vanade puude raiest hoidumine</p> <p>Sanitaarraieteks nõusolekute mitteandmine</p> <p>Keldritele topeltuste paigaldamine</p> <p>Käsitiivaliste seire</p> <p>Veekogude arvu ja veepeegli pinna suurendamine</p> <p>Kõigi kasvukohtade otsing-kaardistamine ja Keskkonnaregistrisse kandmine</p> <p>Esinemispirkonnas puisniitude taastamine</p>
Loodusdirektiivi taimeliigid	<ul style="list-style-type: none"> • kauni kuldkinga elupaikades soodne seisund • arvukuse suurenemine 	<ul style="list-style-type: none"> • kasvukohtades puisniitude taastamine • kasvukohtade tuvastamine 	<ul style="list-style-type: none"> • -Tiheda põõsarinde teke • -puisniitude metsastumine • -kariloomade poolt pügamine • -metssigade kõrge arvukus • -noppimine õitsemise ajal 	<p>Puisniitude niitmine alates septembrist</p> <p>Karjamaadel puhmikute kaitsmine piiretega ja vajadusel valgustingimuste reguleerimine</p> <p>Metssigade arvukuse oluline piiramine</p> <p>Kasvukohtade avalikustamisest hoidumine</p> <p>Tolmeldajate arvukuse hindamine ja seire</p> <p>Tolmeldajate arvukuse soodustamiseks meetmete kava koostamine</p> <p>Kasvukohtade regulaarne seire</p> <p>Kasvukohtade (loometsad, lookadastikud) mõõdukas karjatamine</p>
Linnudirektiivi liigid	<ul style="list-style-type: none"> • liikide optimaalne arvukus ja sobivate elupaikade asustatus 	<ul style="list-style-type: none"> • elupaikade taastamine • seire teostamine • eritüübiliste poollooduslike alade hooldamine kariloomadega kokku vähemalt 250 ha suurusel alal • kadastike ja puiskarjamaade mõõdukas karjatamine 	<ul style="list-style-type: none"> • soode ja sooservade kuivendamine • poolavatud alade metsastumine • avamaastikus metsatukkade raie • karjatamine 	<p>Välja-loorkull <i>Circus cyaneus</i></p> <p>Madalsoode veerežiimi taastamine</p> <p>Suurepinnaliste niitude ja karjamaade <u>madala intensiivsusega</u> hooldamine</p> <p>Madala intensiivsusega hooldatavate avamaastike pindala suurendamine</p> <p>Madalsoode pesitsusaegse külastamise piiramine vajadusel</p>

			<ul style="list-style-type: none"> • metsade kõrge liituvus • vanade õõnsustega puude vähesus • poollooduslike koosluste metsastumine • avamaastike kinnikasvamine • ülemäärane karjatamine • lageraied • üksikpuude raie avamaastikest • kahepaiksete madal arvukus • pesitsusaegne häirimine • pesitsusaegne niitude hooldamine • keskele kokku niitmine • kõigi raiejäätmete koristamine koosluste taastamisel • lamapuidu ja jalalkuivanud puude vähesus • niitude kuivendamine metsavälude kinnikasvamine • loometsade ja kadastike kõrge liituvus 	<p>Õösorr <i>Caprimulgus europaeus</i> Metsa- ja avamaastike mosaiiksuse säilitamine Mändidega puiskarjamaade kujundamine Vanade loomännikute säilitamine Karjamaade hooldamiseks veiste ja hobuste kasutamine Jämeda lamapuidu tekitamine ja jämedate puude rõngastamine Madalsoode veerežiimi parandamine Taastatavatele loopealsetele ja lookadastikesse üksikute mändide ja puudegruppide kasvamajätmine Veekogude rajamine Pimedal ajal liikumiskiiruse piiramine kaitseala ümbruse kruusateedel</p> <p>Teder <i>Tetrao tetrix</i> Rebase, kähriku, nugise ja tuhku arvukuse regulaarne piiramine Mänguaegse häirimise piiramine Kadastike säilitamine Kasetukkade ja –gruppide säilitamine avamaastikus ning koosluste taastamisel Märgalade veerežiimi taastamine Maastiku mosaiiksuse säilitamine Niitmine mitte enne 1.augustit keskelt lahku niitmine</p> <p>Soo-loorkull <i>Circus pygargus</i> Madalsoodel pajupõõsaste säilitamine Madalsoode veerežiimi taastamine Avamaastike <u>madala intensiivsusega karjatamine</u> Madalsoode <u>madala intensiivsusega karjatamine</u> Pajustikuga madalsoode pesitsusaegse külastamise piiramine vajadusel</p>
--	--	--	--	--

				<p>Rukkirääk <i>Crex crex</i> Hoiduda niitude kuivendamisest Kähriku, rebase, nugise ja tuhkrü arvukuse piiramine Elupaiga lähedusest kulliliste istumispuude koristamine Elupaikadeks 3-4 ha suuruste niidualade jätmine, mida hooldatakse alates septembrist Hoiduda elupaiga karjatamisest enne pesitsusaja lõppu Niita keskelt-lahku meetodil</p>
				<p>Nõmmelõoke <i>Lullula arborea</i> Loometsades ja lookarjamaadel metsamaastike ning kadastike mosaiiksuse säilitamine Loometsades välude laiendamine ja põõsarinde harvendamine Arvukuse hindamine ja seire Puiskarjamaade ja kadastike mõõdukas karjatamine</p>
				<p>Mustrahñ <i>Dryocopus martius</i> Vanade metsade (puude) kasvamajätmine Piiranguvööndi metsade püsimeetsadena majandamine Sihtkaitsevööndis raiete keelamine Õõnsustega puude kasvamajätmine Sanitaarraiate mittelubamine Lamapuidu metsa jätmine Kuklaste arvukuse soodustamine Nugise arvukuse piiramine</p>
				<p>Laanepüü <i>Bonasa bonasia</i> Nugise arvukuse piiramine Varjuliste okasmetsade säilitamine</p>

5 TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Alljärgnevalt on esitatud üldised juhised, mida maastikukaitseala kaitse korraldamistegevuse tulemuslikkuse hindamisel arvestada.

- Tulemuslikkuse hindamise käigus analüüsitakse saavutatud tulemust kavandatud tegevuse osas. Kaitsealuste liikide kaitse eesmärgil tehtavate tegevuste tulemuslikkust saab hinnata kaitstavate liikide seisundi järgi (arvukuse muutused, sigimisedukus, elujõulise populatsiooni säilimine jne).
- kordusvaatlused ja rakendusuringud peavad aitama hinnata, kas kaitsekorralduslikud võtted aitavad täita ala kaitse-eesmärki (eesmärke), selleks tuleb teostatavad kaitsetegevused registreerida kaitsekorralduskavade andmebaasi rakendusse.
- Tulemuslikkuse hindamisel tuleb analüüsida, kas tegevus aitas kaasa kaitse-eesmärgi saavutamisele või mitte ja kui edukalt. Analüüs peab sisaldama hinnangut tehtud kulutuste ja saavutatud tulemuste suhtes.
- Kogu kava analüüsitakse kaitsekorraldusperioodi lõpus, millest lähtudes koostatakse järgmiseks perioodiks uus kaitsekorralduskava.

Kaitsekorraldus loetakse tulemuslikuks, siis kui:

- niidud on hooldatud vähemalt 250 hektaril;
- kaardistatud elupaigatüübid on säilinud ja soodsas seisundis;
- olemasolevad metsakooslustes on neile omane mitmekesisuses säilinud;
- allikad on säilinud ja soodsas seisundis;
- kaitsealuste liikide asurkond on säilinud või suurenenud;
- pärandkultuuriobjektid on säilinud ja heakorrastatud;
- kavandatud puhkemajandusrajatised on rajatud, loodussäästlikud ja korras;
- teostatud inventuurid ja kordusvaatlused on andnud olulist lisainfot siinsete väärtuste ning seisundi muutuste kohta;
- kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamiseks on koostatud metsade majandamise parimal viisil majandamise kavad;
- kaitse-eeskirja on tehtud kavandatud muudatused.

6 TEGEVUSKAVA

Salumäe-Kurese piirkonna eripäraks on looduslike ja poollooduslike koosluste paiknemise mosaiiksus, ajalooline Kurese küla seob siinsed väärtused ühtseks pärandmaastikuks, mida on vaja tervikuna säilitada.

Kaitsekorralduskava perioodi eesmärgid:

- Poollooduslike koosluste järkjärguline taastamine ja kestva hoolduse korraldamine.
- Pärandkultuuriobjektide ja pärandkultuurmaastike säilitamine ja hooldamine.
- Natura loodusdirektiivi ja linnudirektiivi liikide ja elupaigatüüpide kaitse korraldamine ja soodsa seisundi tagamine.
- Kaitsealuste liikide elupaikade kaitse korraldamine ja liikidele soodsa seisundi tagamine.
- Turismiinfrastruktuuri ja teabesüsteemi rajamine.

Kaitse-eesmärkide saavutamiseks vajalikud tegevused on jagatud kuueks:

- 1) Üldised/säilitavad tegevused,
- 2) pärandmaastiku korrastamisega seotud tegevused,
- 3) taastavad tegevused,
- 4) vajalikud tööd ja investeeringud poollooduslike koosluste kaitse korraldamises,
- 5) teadusuuringud ja kordusvaatlused ning
- 6) eksponeerivad tegevused.

6.1 ÜLDISED TEGEVUSED/SÄILITAVAD TEGEVUSED

Üldised säilitavad tegevused on vajalikud kõigi väärtuste säilimiseks kaitsealal.

6.1.1 Kaitseala tähistamine

Kurese maastikukaitseala on tähistamata. Alustada tähiste paigaldamist käidavamatest kohtadest, kaitsealale viivatest teedest. Oluline on kahjustatud või hävinud tähiste operatiivne asendamine. Kuna liikumiskeeldu pole kaitsealal rakendatud, pole vööndite piiri tähistamine hädavajalik ja seda ei kavandata.

Kavandatud tegevused:

- Tähiste valmistamine 27 tk
- Tähiste paigaldamine 25 tk
- Tähiste jooksev hooldus ja vajadusel asendamine

6.1.2 Reformimata maade riigi omandisse vormistamine

Reformimata maade omandivormi määratlemine on vajalik riigile ülemääraste kohustuste ja kulutuste vältimiseks ning koosluste kestva kaitse korraldamiseks.

Kaitseala maast on 2008 septembri seisuga

<u>riigi omandisse vormistamata</u>	254 ha, sellest
sihtkaitsevööndis	184 ha
piiranguvööndis	70 ha.

Sihtkaitsevööndi maad tuleb viivitamata riigi omandisse vormistada. Piiranguvööndis olevast maast on 12 ha alla 50 aastane karjamaadele kasvanud looduskaitsealiseselt väheväärtuslik mets, mis tuleb valdavalt raadata ja 38 ha poollooduslikud avakooslused. Piiranguvööndi maatükid võib võõrandada tingimusel, et võõrandamine avaldab soodsat mõju poollooduslike koosluste hooldamise korraldamisele ja vähendab riigi kulutusi hooldamise korraldamiseks.

Kavandatavad tegevused:

- Sihtkaitsevööndi maade mõõdistamine ja riigi omandisse vormistamine
- Piiranguvööndi maade mõõdistamine ja riigi omandisse vormistamine

6.1.3 Järelevalve

Maaomanike sõnul on kaitsealal probleemiks traktorite, maasturite ja ATV-dega liiklemine ja liiklemisel pinnasekahjustuste tekkimine. Samuti pärast päikeseloojangut eramaal viibimine maaomaniku nõusolekuta ja lõkete tegemine. Probleeme on olnud ka eramaadel maaomaniku nõusolekuta jahipidamisega.

Kaitseala kaitseväärtuste säilimist ohustava lõksetegemise ohjamiseks on kavandatud tuleohutusse kohta lõkkeplatsiga laagripaiga rajamine.

Rikkumiste vähendamiseks paigaldatakse olulisematele liikumisteedele üldinfo tahvlid, kus selgitatakse kaitsealal kehtivat kaitsekorda. Samuti on kavandatud liiklusmärkide paigaldamine vastavalt lisatud skeemile.

Järelevalve osas on otstarbekas teha aktiivset koostööd maaomanikega.

Kavandatavad tegevused:

- Üldinfotahvlite valmistamine ja paigaldamine 3 tk
- Stendide valmistamine ja paigaldamine 3 tk
- Liiklusmärkide paigaldamine 3 tk
- kontrollreidide korraldamine 2 korda aastas
- maaomanike kaasamiseks koostööloppimine 1 kord aastas

6.1.4 Metsakoosluste säilitamine

Riigimaal olevad metsad on korraldamata ja nende kohta puudub metsade inventeerimisel kogutav andmestik. Metsadest ülevaate saamiseks tuleb metsad inventeerida. Metsakoosluste säilitamiseks eramaadel tuleb kehtivad metsamajanduskavad viia kooskõlla kaitseala kaitse-eeskirjaga, mille korraldajaks on kaitseala valitseja oma eelarve piires. Kaitseala erametsades, mis asuvad sihtkaitsevööndis, on tehtud suurepinnalisi raieid enne kaitseala moodustamist. Sihtkaitsevööndi läbiraiutud metsade majandamiseks tuleb koostada vastav kava, mis järgib kaitse-eeskirjas sätestatud kaitse-eesmärkide täitmist. Loometsades tuleb järelkasvu ja põõsastikku harvendada.

Kavandatud tegevused:

- Riigimetsa inventeerimiseks ettepaneku koostamine,
- Natura metsa elupaigatüüpide õige määratlemine kogu kaitseala metsades;
- Era- ja riigimetsades metsakoosluste kujundamiseks kavade ja kalenderplaani koostamine, koos soovitusetega kaitseala valitsejale koosluste raieaja ja -tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas.
- Vanemates loometsades järelkasvu ja põõsastiku harvendamine 10 ha.

Ekstensiivselt majandatavad metsad (joonis 8)

Praegu on kaitsealal ca 300 ha metsa. Suur osa metsadest on inventeerimata. Kaitseala metsad on enamikus suhteliselt noored metsastunud endised poollooduslikud kooslused. Vanemat metsa leidub põliste põldude alal ja vanade paemurdude ümbruses. Salumäe sihtkaitsevööndi metsad ei oma Natura 2000 alade määratlemiseks 2001.a. tehtud inventuuride andmeil Loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpina olulist kaitseväärtust. Puistusid üle 100 aastaste puudega esineb üksikute väikeste eraldistena. Kohati esineb vanemaid üksikpuud. Metsa elupaigatüübid on tarvis uuesti inventeerida.

Sihtkaitsevööndis ekstensiivselt majandatavana määratletud metsade kaitse-eesmärgiks on toetada koosluste looduslikku arengut, põuatundlike alade veekaitse ja loometsade säilitamine.

Juhised metsade ekstensiivseks majandamiseks

Ekstensiivselt majandatavates metsades pole lubatud koristata üle 36 cm rinnasdiameetriga puude tormiheidet ega jalal kuivanud puid. Neil aladel on lubatud liigikaitseelised tööd metsaliikidele soodsa seisundi tagamiseks, metsastunud endistel poollooduslikel kooslustel karjatamine ja loometsades puurinde oluline harvendamine ning vanades loometsaeraldistes (üle 90.a.) alusmetsa ja järelkasvu harvendamine. Nendes metsades võib kaitseala valitseja korraldada raieid kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamiseks.

Üksnes puidu saamise ja metsa uuendamise eesmärgil mittemajandatavate aladena kavandatakse säilitada järgmised metsaalad (joonis 8):

Ala nr 1

Tüüp 9050 – hariliku kuusega (*Picea abies*) rohunditerikkad Fennoskandia metsad (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp) Omab Loodusdirektiivi elupaigatüübina keskmist väärtust. Peapuuliikidena esinevad hall-lepp, saar, paiguti mustlepp. Noor, üksikute vanemate saarte ja kuuskedega, liigirikka põõsarindega metsastunud karjamaa. Majandamisest hoiduda. Oluline jalalkuivanud lehtpuid elupaigana või toitumiseks kasutatavatele liikidele. Külgneva madal soo veerežiimi stabiliseeriv puistu.

Majandussoovitused: Majandamisest hoiduda.

Ala nr 2

Tüüp 9010 – läänetaiga. (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp) Loodusdirektiivi elupaigatüübina ei oma väärtust, elupaigatüüp on olemasolevates inventuuriandmetes valesti kirjeldatud. Peamiseks kaitse-eesmärgiks on külgneva madal soo veerežiimi stabiliseerimine ja metsamaastiku kaitse. Vastaba tee ja madal soo vaheline ala on kaevetega rikutud kruusaseljandikul.

Majandussoovitused: harvendada põõsa- ja puurinnet vaadete avamiseks maanteelt madal soole.

Mäe-Jüri kinnistul on lubatud puistu harvendamine kuni liituvuseni 0,4. Järgida üldisi metsade ekstensiivselt majandamise juhiseid.

Ala nr 3

Tüübid 9010 ja 9080 – läänetaiga ja Fennoskandia soostunud- ja soo-lehtmetsad (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp) –Liiga noor ega oma seetõttu Loodusdirektiivi elupaigatüübi metsadena kaitseväärtust. Arvata elupaigatüübist 9010 välja. Valdavalt loodusliku tekkega. Kaitse-eesmärgiks on külgneva madal soo veerežiimi stabiliseerimine ja liigikaitse.

Majandussoovitused: loometsade harvendamine valgusnõudlike taimeliikide kasvutingimuste parandamiseks kuni liituvuseni 0,5. Järgida üldisi metsade ekstensiivselt majandamise juhiseid.

Ala nr 4

Tüüp 9010– läänetaiga (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp). Kaitseala suhteliselt vanima metsaalana omab kaitseväärtust ka Loodusdirektiivi elupaigatüübina. Metsa majandamine puidu saamiseks kahjustab vältimatult paemurdu, mis on esinduslik pärandkultuuriobjekt. Tumepunase neiuvaiba ja kärbesõie kasvukoht.

Majandussoovitused: Puu- ja põõsarinde harvendamine on lubatud pärandkultuuriobjektide säilimise ning eksponeerimise ja liigikaitse eesmärkidel (tumepunase neiuvaiba, kärbesõie jms loometsade taimestiku) vaid käsitsitööna nii, et pärandkultuuriobjekte ei kahjustata.

Ala nr 5

Tüüp 9010 – läänetaiga (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp). Looduslikult metsastunud loopealne, keskealine mets Salumäe läänenõlvadel. Loodusdirektiivi elupaigatüübina kaitseväärtust ei oma. Loob soodsad valgustingimused Salumäe nõlvadel kasvavale II kategooria kaitstavale liigile - pruunile raunjalale.

Majandussoovitused: Loometsade harvendamine valgusnõudlike taimeliikide kasvutingimuste parandamiseks kuni liituvuseni 0,5. Järgida üldisi metsade ekstensiivselt majandamise juhiseid.

Alad nr 6 ja 7

Tüüp 9010 läänetaiga (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp) –Keskealine kultuurpuistu, Loodusdirektiivi elupaigatüübina kaitseväärtust ei oma. Vagudele rajatud metsakultuur. Majandamata jätta näidisalana loopealsete kordaläänud metsastamisest. Paiknevad tähistatud matkaraja ääres.

Majandussoovitused: Karjatamist võib alal lubada, kuid puistutel lasta kujuneda raieteta.

Ala nr 8

Tüüp 9010 – läänetaiga (Natura-inventuuri andmebaasis esitatud elupaigatüüp) Luhtunud metsastamise näide loopealsel (kkt 2112, 2111). Loodusdirektiivi elupaigatüübina kaitseväärtust ei oma. Asub tähistatud matkaraja lähedal, eksponeerimiseks sobilik.

Majandussoovitused: Karjatamine soovitatav, puurinet mitte raiuda

6.2 PÄRANDMAASTIKU KORRASTAMISEGA SEOTUD TEGEVUSED

6.2.1 Pärandkoosluste (poollooduslike koosluste) hooldamine

Ajalooline lühiülevaade (joonis 5)

Varaseimad püsiva inimasustuse jäljed on maastikukaitsealal leitud Pakamäel, kus alvari taastamisel leiti kindlustatud asulakoht. Proovikaevamisel avastati asulakohast 2009.a.lagunenud paemüüri alus (arh. prof. Valter Lang) ja 2008.a. keraamikakild (phil. dok. Mati Mandel), mille vanuseks määrati ca 3000 aastat. Ilmselt on Salumäe kõvikul olnud püasustus alates kariloomade pidamise algusaegadest. Lookadastikest on leitud kolm põlispõldude ala, mis samuti viitavad pikaageelsele püsivale asustusele.

XIX sajandi lõpus olid Salumäe ümbrus ja Maaljasoo praktiliselt lagedad heinamaad või harvade puudega karjamaad. Vahetult küla hoonestusala ümber olid viljapõllud, Maaljasood ja madaloolappe kasutati heinamaadena ja õhukese mullaga alasid karjamaadena. Tolleaegne maakasutuse muster on väga täpselt kujutatud Mihkli kirikumõisa kardil aastast 1897. Poollooduslike koosluste võsastumine on hoo sisse saanud 80-date algusaastatel.

Kurese endisi viljapõlde kasutati Soontagana kolhoosi karjamaadena veel kuni 90-date lõpuni ja heinamaadena. Alates 1994. aastast kuni 2004. aastani kasutati üksikuid põldudele kujunenud rohumaid heina tegemiseks ebaregulaarselt. Alates 2004. aastast hakati Kurese maastikukaitsealal taas karjatama.

Poollooduslike koosluste hooldamise korraldus

Kooslusi hooldab üks isik, kes on hooldustöid ja sellega seonduvat oma äranägemisel ja algatusel korraldanud. Hooldaja taotleb Keskkonnaministeeriumist ja PRIA-st oma hooldustööde korraldamiseks toetusi. Projektipõhiseid toetusi ei ole saanud. Kaitseala valitseja korraldamisel on hooldatud Salumäel taastatud loopealset (võsalõikajatega niidetud).

Kurese külaaseme ümbruse kooslusi hooldatakse peamiselt karjatamisega, vajadusel niidetakse viljakamaid kasvukohti. Salumäe loopealset on pärast taastamist mitmel korral võsasaagidega

niidetud, et takistada loopealse taasvõsastumist, kusjuures niidetud rohi ja puittaimede võrsed on koristamata jäetud.

2009.a. karjatati Kurese kooslusel 170 lehmikut ja 12 noort pulli. Kibura skv karjamaadel oli suvekarjas 12 veist ja Kurese karjamaadel 170 veist. Lülle-Rõika maaüksusel olevat endistel põldudel kujunenud loopealsel tehti 16 ha suurusel alal ka heina.

2009.aastal oli kaitsealal karjamaadena kasutusel 201 ha, sellest poollooduslikke kooslusi 167 ha, metsi ja metsastuvaid loopealseid 18 ha ja kultuurrohumaid 16 ha. Karjatamiskoormuse optimeerimiseks kasutatakse nii kariloomade arvu muutmist kui väljaspool kaitseala asuvatel kultuurkarjamaadel (puhveraladel) loomade karjatamist. Puhveralasid kasutati 2009.a. 6 ha. Karjatamiskoormus oli koos puhveraladega 2009.a. 0,88 lü/ha. 2009.a. oli rohukasvuks väga hea aasta, karjatamiskoormus oleks võinud suurem olla.

2008.a., kui karjatati samal alal kokku 248 noorlooma, karjatamiskoormus 1,15 lü/ha. Puhveralasid kasutati 15 ha. 2008.a. oli kuiv ja rohukasv kehv ning seetõttu oleks karjatamiskoormus paiguti võinud väiksem olla.

Karjamaad on vaheaedadega jagatud väiksemateks karjakopliteks. Loomade jootmine toimub peamiselt looduslike veekogude ja spetsiaalselt joogikohtadeks rajatud veekogude baasil.

Kavandatud piirdeaia valmimisel ja koosluste taastamisel lisandub ca 90 ha regulaarset karjatamist vajavaid alasid. Piisava karjatamiskoormuse tagamiseks tuleb kariloomade arv tõsta vähemalt 250 loomani.

Soovitused hooldustööde korraldamiseks

- Tagamaks käpaliste soodsat seisundit, on alvaritel soovitatav alustada hooldamistööde tegemist (niitmist, karjatamist) 15.juulil, mitte varem.
- 2008-2009 aasta näitel võib öelda, et praegu karjatatavate karjamaade hooldamiseks on sõltuvalt ilmastikust vaja ligikaudu 200 noorveist (1-2.a. vanused), karjatamiskoormus 1,0 lü/ha.
- Üldise karjatamiskoormuse reguleerimiseks on otstarbekas kasutada puhveralasid väljaspool kaitseala, sest ilmastikust sõltuvalt võib aastati rohukasv oluliselt erineda.
- Karjamaade kopliviisilisel karjatamisel tuleb koplid üle karjatada vähemalt 2-3 korda hooaja jooksul, sõltuvalt koplisse jäävate liikide taluvusest.
- Taastatud koosluste karjatamiseks, kus kasvasid lehtpuud ja lehtpuupõõsad, on soovitatav kasutada väikesekasvulisi lihaveseid (šoti mägiveis, hecveis jt), kes on enam kohastunud toituma võrsetest.
- Loopealsete karjatamiseks on soovitatav veiste kõrval kasutada ka lambaid.
- Koosluste taastamine ja jätkusuutliku karjatamise korraldamise kaitsealal ja eriti riigimaadel peab olema kaitseala valitseja prioriteetne tegevus.
- Hoolduse jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb leida võimalused kariloomade põhikarja muretsemiseks ja hooldajatele kasutada andmiseks (rentimiseks).
- Loomade varjualuseks ja talvesööda varumiseks soovitame ehitada sobivas suuruses hoone või hooned.
- Joogikohtade ümbruse tallamise vähendamiseks hajutada joogikohti ja leida võimalus põuasel aastal küla kaevude vee kasutamiseks.
- Koosluste taastamist lihtsustab selle eelnev karjatamine.
- Käpalistega koosluste hooldamisel ülekarjatamise vältimiseks jälgida, et rohukamar ei oleks üle 50% madalmurune. Erandina võivad olla täiesti madalmuruseks püगतud kuivad loopealsed kooslused.
- Aruniitudel ja loopaladel on niite koristamise ja karjatamise viimane tähtaeg 01.november, mitte 1. oktoober. See on vajalik aastatel kui on olnud väga hea rohukasvuga aasta ja tavaliselt piisav

karjatamiskoormus võib osutada ebapiisavaks. Koormuse ebapiisavus kompenseeritakse sel juhul pikema karjatamisperioodiga.

- Lindude pesitsusajal pesade äratallamise vähendamiseks hajutada kariloomad võimalikult suurele karjamaale laiali ja jagada väiksemateks karjadeks.
- Soovituste rakendamiseks vajalikke investeeringuid kirjeldatakse täpsemalt vastavates peatükkides.

Tabel 2 Hooldatud Natura 2000 elupaigatüübid

Kood	Elupaigatüüp	Pindala ha
5130	Hariliku kadaka kooslused nõmmedel või karbonaatse mullaga rohumaadel	20,5
6210	Festuco-Brometalia-kooslustega poollooduslikud kuivad rohumaad ja põõsastikud karbonaatsel mullal (*olulised käpaliste kasvukohad)	4,5
6270	*Fennoskandia madalike liigirikkad rohumaad	45
6280	*Põhjamaised lood	83
6430	Niiskuslembesed serva-kõrgrohustud tasandikel	4
7230	Aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madalsood	10
	KOKKU	167

Kavandatud tegevused:

POOL-LOODUSLIKE KOOSLUSTE HOOLDAMISE TOETAMINE

- Karjatamiseks vajalike rajatiste riigimaale ehitamiseks projektide koostamine ja vahendite taotlemine;
- Koosluste karjatamise optimeerimiseks hoolduskava koostamine;
- Hoolduseks vajalike abitööde iga-aastane tellimine enne hooldusperioodi algust;
- Hooldajate regulaarne konsulteerimine ja hooldustööde perioodiks tööde tegemiseks raamkokkuleppe sõlmimine;
- Salumäe loopealse niitmine (8 ha) kord kahe aasta jooksul.

Erinevates ametkondades olevate poollooduslike koosluste kaardikihtide kriitiline analüüs ja ettepanekute tegemine poollooduslike koosluste kaardikihi korrigeerimiseks ning ühtlustamiseks.

6.2.2 Okastraataedade koristamine

Kaitseala kaguosas, Kurese karjamaadel on 8017 meetrit poollagunenud, kolme ja nelja traadiliiniga okastraataedu. Vanade okastraataedade seisund on väga erinev. Paiguti on aiad püsti, kuid enamasti poolpikali, puudesse ja kadakatesse kasvanud või osaliselt rohukamarasse mattunud. Aedade ehitamiseks on kasutatud kahesuguse jämedusega okastraati. Jämedam, väga jäik ja tugev okastraat on pärit ilmselt sõjaaegsetest varudest. Selle traadi koristamine on töömahukam kui peenema okastraadi kokkukorjamine.

Okastraat võib vigastada kariloomade jalgu ja jalgadesse takerdunud traat tekitada tõsiseid vigastusi. Okastraataiad tuleb võimalikult kiiresti karjamaadelt koristada.

Vanade traataedade kokkukorjamine on aega ja ettevaatust nõudev tegevus. Koristada tuleb nii traadid kui naelu täis postid. Koristustöö on aia ehitamisega võrreldes peaaegu sama ajamahukas.

Kavandatavad tegevused:

- Okastraataedade koristamine, 8017m

6.2.3 Tehnorajatised

Salumäe maastikel torkab silma üle mäe kirde-edela suunas kulgev 10 KV kõrgepingeliin. Liin on rajatud üle kaitseala väärtuslikuma osa rikkudes maastikuilmet. Kaitse-eeskiri võimaldab liinirajatistele vajaliku transpordiga juurdepääsu ja liini teenindamist, millega võib Salumäe loopealseid ja liinialuseid soostuvaid alasid oluliselt kahjustada. Liinitrassil on kohati sügavad rööpad. Pikemas perspektiivis tuleks elektriliin paigaldada maa-aluse kaablina piki Vastaba teed. Elektriliini rekonstrueerimisel seada tingimuseks, asendada õhuliin maakaabliga. Salumäe kõrgeimas kohas asub EV kaardivõrgustiku geodeetiline tähis, mille kaitsetsoonis tuleb järgida selle kaitseenõudeid.

Samas kõrval asus nõukogude-aegne puidust triangulatsioonitorn, millest on järel vähesed pehkinud jäänused.

6.2.4 Küla hoonestusala ja tänavavõrgu puhastamine võsast ja metsauuendusest

Kaitse-eeskirjaga seatud pärandkultuuri kaitse nõude täitmiseks tuleb küla metsastuv hoonestusala ja tänavavõrk puhastada võsast ja pärandkultuuriobjekte kahjustavatest või kahjustada võivatest puudest. Küla hoonestusala hilisem hooldamine on otstarbekas korraldada kariloomade abil. Suuri veiseid ei tohi hoonevarede vahele siiski lasta, et vältida varedel tallamist ja nende lagunemise kiirendamist. Kariloomadena tuleks kasutada mullikaid, kitsi või lambaid. Oluline on kaitsta kariloomade eest allikaid ja kaevusid. Allikad tuleb piirata taradega või taastada allikaid piiranud kiviaiad ja loomade pääs sulgeda väravatega.

Kavandatud tegevused:

- Külatuumiku (7,5 ha) piiramine loomavõrgust taraga 1500m;
- Endiste õuede, hoonevarede ja tänavavõrgu võsast ning puudest puhastamine 7,5 ha;
- Karjatamine koormusega vähemalt 0,8 loomühikut ha;
- Kaevude metallsõrestikkaantega katmine.

6.2.5 Rööbaste täitmine poollooduslikel kooslustel ja matkarajal

Raske põllu- ja metsamajandustehnika kasutamisega on varasemal ajal mitmes kohas poollooduslike kooslusi kahjustatud. Pinnasesse sõidetud rööpad on kuni 0,5 m sügavad, takistavad põllumajandustööde tegemist. Rohtu peitunud rööpad teedel ja radadel ohustavad kaitseala külastajaid ja kariloomi.

Rööbaste tasandamine silumise teel kahjustaks kooslusi veelgi enam, seetõttu on kavandatud sügavamate rööbaste täitmine ja käsitsi tasandamine joogikohtade süvendamisest saadud pinnasega. Rööbaste täitmine on oluline ka pärandkultuurimaastike rikutud ilme taastamiseks.

Salumäe-Maalja matkarajale on Vastaba külas raske tehnikaga sisse sõidetud sügavad rööpad ca 200 m pikkusel sihilõigul. Umbes 20 m pikkusel enamasti üleujutatud lõigul pole tee tavajalatsiga läbitav. Rööpad ja vesine teelõik tuleb täita pinnasega, mille saab kaitsealalt Vastaba tee servast teehöövliga kokkulükatud vallidest. Sihitee täitmiseks tuleb võtta maaomaniku nõusolek. Vesisel kohal tuleb enne täitmist väikese kandevõimega pinnas välja tõsta.

Kavandatud tegevused:

- Joogikohtade juurest kerge tehnikaga pinnase vedu rikutud maastikele rööbaste täiteks (500m³)
- Rööbaste täitmine ja tasandamine käsitsitööna
- Sihitee täitmine

6.2.6 Ohutustööd ja turvameetmed

6.2.6.1 Kaevude katmine

Kurese karjatatavatel aladel ja küla hoonestusalal on 15 lahtist kaevu, mis ohustavad kariloomi ja põhjustavad väikeulukite hukkumist. Lahtised kaevud on suureks ohuks kaitseala külastajatele. Paesse raiutud kiviplaatile kaevud on omapärane vaatamisväärsus, mille vaadeldavus tuleb ka kaevude katmisel tagada. Ohutuse tagamiseks on kavandatud venitatud metallvõrgust teisaldatevate kaevukaante valmistamine, mis asetsevad kaevu kohal jalustel ega sulge vaadet kaevudele.

Kavandatud tegevused:

- Kaante projekteerimine ja valmistamine 15 tk
- Kaante transport ja paigaldamine

6.2.6.2 Keldrite sulgemine ja hooldustööd

Kuresel on iga talu juures paekivikelder. Keldrite ukсед on lagunened ja keldritele puud kasvanud. Puujuurte ja külmakahjustuste toimel on paljud keldrid varisemisohtlikud. Ohtlikud keldrid (7 tk) tuleb esimeses järjekorras sulgeda (näiteks keldriava ette laduda paekivid). Tervetele keldritele ukсед paigaldada, kusjuures tuleb jätta nahkhiirtele sobivad lennuavad.

Kavandatavad tegevused

- Keldritelt puude ja põõsaste raiumine, koristamine;
- Ohtlike keldrite sulgemine;
- Keldritele uste valmistamine ja paigaldamine (8 tk).

6.2.6.3 Ohtlike varemete kindlustamine

Kurese hoonete vared on ohtlikud ning nende vahel liikumise ohtlikkusest tuleb külastajaid informeerida üldteabe tahvil. Hoonevarede kindlustamiseks tuleb tellida vastava ala asjatundjatelt projektlahendus koos tehnoloogiliste võimaluste kirjeldusega.

Kavandatud tegevused:

- Hoonevarede kindlustamise projekteerimine.
- Hoonevarede kindlustamine, finantseerida projektipõhiselt.

6.2.6.4 Külatänavade puhastamine

Külatänavatele kogunenud varis, vooluveega kantud setted ja pae porsumisel tekkinud savi on muutnud Mihkli-Soontagana tee poriseks ja libedaks. Vanasti olnud osa sellest tänavast pühitav paekivitee. Matkarada, mis sellel tänaval kulgeb, on halvasti läbitav, libe ja raskesti hooldatav. Kavandatakse kogunenud setete koorimine teelt ja äravedu.

Kavandatud tegevused:

- Tee puhastamise tehnoloogilise skeemi koostamine ja kooskõlastamine
- 400 m pikkusel teelõigul setete koristamine ja äravedu

6.3 TAASTAVAD TEGEVUSED

6.3.1 Pärandkultuurmaastike (poollooduslike koosluste) taastamine

Kurese piirkond on ajalooliselt olnud suhteliselt mitmekesise maastikuga. Kuivemal alal on intensiivselt karjatatud ja soodelt heina tehtud. Planeeritavate tegevuste eesmärgiks on taastada mitmekesine poollooduslike kooslustega maastikupilt Kurese külatuumiku ümber.

Poollooduslike koosluste inventuuridega katmata aladest taastatavate alade valikuks ja taastamistööde prioriteetsuse määramiseks telliti Elle Rooslustelt taastatavate alade piiritlemine ja inventuur. Valitud alade inventuur vormistati välitöölehtedel ja on kavale lisatud.

Lisaks inventeeritud aladele on visuaalsele hinnangule tuginedes kavandatud veel mõnede paremini säilinud alade metsastumise pidurdamiseks tegevusi.

Taastamiseks on kaardistatud kooslused, kus poollooduslikule kooslusele iseloomulikud tunnused veel jälgitavad ja mis omavad kaitseväärtust eelkõige pärandkooslustena. Samuti karjatavad metsad, mis on tekkinud põlistele karjamaadele.

Kaardi tabelis vastab kasvukohatüübi kood J.Paali klassifikatsioonile.

Niitude taastamise järjestuse määramisel on lisaks niidu seisundile ja koosluse geobotaanilisele väärtusele täiendavalt arvestatud liigikaitselisi aspekte. Välja on toodud ka esmatähtsad taastamismeetmed arvestusega, et kõik pärandkooslused võetakse pärast taastamistöid karjamaadena kasutusele. (vt joonis 6)

Koosluse seisundit hinnati skaalal:

- 1 - halb,
- 12 - halb paraneva seisundiga,
- 21 keskmine halveneva seisundiga,
- 2 – keskmine,
- 23 – üle keskmise paraneva seisundiga,
- 32 – hea halveneva seisundiga,
- 3 – hea.

Taastamistöde prioriteetsust hinnati kolmepallisel skaalal:

- 1– I prioriteet, 2 – II prioriteet ja 3- III prioriteet.

Tabel 3 Taastatavate niitude koondtabel (numbrid joonisel 6) koos tegevuste kirjeldusega

TÜÜP	SEIS.	PRIOR.	TEGEVUS	MÄRKUSED
3112	21	1	männi uuenduse ja võsa raie, veerež taastamine	
2111	2	2	kadaka harv, järelkasvu raie, puu	loommännik, end paepealne
3112	21	1	karjatamine, kadakate harvend, männi raie	kulustuv
2111, 2142	21	3	karjatamine, mändide väljaraie	osalt kadastik
3112	32	1	veerež reguleerimine, kerge karjatamine	madal soo osalt
2112	2	3	kadakate harvendamine	kadastuv
2111, 2142	21	3	puude raie	metsastuv
3112, 2112	21	3	männi raie, veerež taastamine, karjatamine	metsastuv
2111, 2143	23	3	karjatamine	taastatud
2111, 2112	21	2	männi raie, kadaka harv, karjatamine	metsastuv
2111, 2112	21	1	mändide raie, karjatamine	metsastuv
2111p	21	2	puu ja põõsarinde harv, karjatamine	metsastuv
2142	21	2	pajustiku harvendamine, karjatamine	pajustik
2111p	12	1	puu ja põõsarinde harvend, karjatamine	metsastuv
2112, 2142	21	3	karjatamine, puurinne säilitada	metsastuv
2111, 2142	2	1	kadastiku harvendamine, männi raie	kadastik
2112p	2	2	puur harv, põõsastiku harv, karjatamine	metsastunud murrutus
2112p	2	2	puur harv, põõsastiku harv, karjatamine	puiskarjamaa
2111	21	2	kadakate harvendamine, männi raie	kadastik
2112p, 311	23	2	puurinde harvendamine, põõsastiku harv, karjatamine	metsastunud murrutus

2111, 2112	23	2	kadaka karvendamine	kadastuv
2112	32	1	männi raie, kadakate harvendamine	metsastuv
2112, 3112	32	2	männi raie kadakate harvendamine	kadastuv
2111, 2142	1	3	raie, karjatamine	ebaõnnestunud metsa
2141	21	3	raie, karjatamine	metsastuv
2142	1	3	männikultuuri raie, karjatamine	metsastuv
2112	21	3	raie, karjatamine	metsastuv
2112	21	2	karjatamine	
2112p	1	1	puur harv, põõsastiku raie	metsastunud puiskarjamaa
3112p	2	3	puurinde harvend, võsa raie, karjatamine	metsastunud puiskarjamaa
3112	21	2	võsaraie, veerež taastamine, karjatamine	metsastuv
3112	2	1	võsa raie, veerežiimi parandamine	metsastuv
3112p	1	3	võsa raie, karjatamine, veerež taastamine	metsastunud puiskarjamaa
3112	2	1	karjatamine, lagunened laudtee	kulustuv
3112	21	1	võsa raie, karjatamine	võsastuv
2111	2	3	kadakate harvendamine	kadastuv
3112	21	2	veerežiimi taastamine, võsaraie	võsastuv
3112	21	2	võsa raie	metsastuv
2111, 2141	23	2	kadakate harv, männi raie	kadastuv, kadastik
2112, 2143	23	1	kadakate harv, männi raie,	kadastuv
2142p,	12	3	puurinde harv, põõsarinde harvendamine	puiskarjamaa
2112p	12	2	puurinde harv, toominga eelistamine	puiskarjamaa
2142p	12	2	puurinde harv, kadakate raie	puiskarjamaa
2112p	23	2	puurinde harv, kadakate raie	puiskarjamaa
2142p	21	3	põõsarinde harvendamine	metsastunud karjamaa
2111p	2	2	kadakate harvendamine, puurinde harvendamine	puiskarjamaa
2111	12	3	lootaimede külv ja karjatamine	kultuurkarjamaa
2111, 2112	12	3		looduslik rohumaa
2111, 2112	12	3	looduslike niidutaimede külv	kultuurkarja
2111	21	2	mändide väljaraie, kadakate harvendamine	kadastunud
2141	21	2	mändide väljaraie, kadakate harvendamine	kadastunud
2112,2141	23	1	kiviaedade juurest puude raie	
2111,2112	23	2	kiviaedade juurest puude raie	

Reeglina on taas karjatamisele võetud kooslused hinnatud paraneva seisundiga kooslusteks. Erandiks on heas seisundis karjatatavad niidud, kus noor kadastik vaatamata karjatamisele harvendada tuleb ning mille seisund võib raiete tegemata jätmisel halveneda.

Kümneaastases perspektiivis stabiilse seisundiga on hooldamata, kuid tugevasti kulustunud niidud, kus metsastumise protsess on väga aeglane.

Niitude taastamise järjestuse määramisel on lisaks niidu seisundile ja koosluse geobotaanilisele väärtusele täiendavalt arvestatud liigikaitselisi aspekte.

Välja on toodud ka esmatähtsad taastamismeetmed arvestusega, et enamik pärandkooslusi võetakse pärast taastamistööd karjamaadena kasutusele.

Taastamistöodel on oluline jälgida, et tööde teostamisel kaitseala kaitseväärtusi ei kahjustataks. Soovitatav on lõkkekohad välja valida kevadel või suvel, kui kasvukohale iseloomulikud kaitstavad liigid on kergesti äratuntavad. Kevadisel sigimisaajal pole soovitatav raietega seotud taastamistöid teha ega lõkkekuhilaid põletada, hoidumaks tarbetust elustiku hävitamisest ja häirimise läbi kahjustamisest.

Liigse puittaimestikuga alade taastamisel on otstarbekas alad enne taastamist üle karjatada. Loomakari tallab maha sambla ja kulukihi ning räsib maha kuivanud oksad ja põõsad parandades nähtavust ja suurendades sellega taastamistöode efektiivsust.

Taastamisel on oluline jätta valikuliselt kasvama kuslapuud, lodjapuu, vanad sarapuud, kibuvitsad, suured tümpuud ja pihlakad, seemnetekkelised ja metsõunapuud, magesõstar, pooppuud, remmelgad ja suured pajupõõsad ja teised lihakate viljadega või varakevadel õitsevad puud ja põõsad, kui need otseselt ei ohusta olulisema kaitseväärtusega liike.

Lehtpuuvõsaga alade taastamisel on oluline taastatud ala kevadine karjatamine, et loomad kärbiksid kännu- ja juurevõsud. Kui see ei õnnestu, tuleb teisel või kolmandal aastal kindlasti võsalõikust korrata ja vastavat toetust maksta.

Sammaldunud pinnasega aladel jäävad taastamistöodel paratamatult kõrged kännud, mis ohustavad kariloomi. Reeglina on teisel aastal pärast koosluse taastamist vaja taas raiuda ka kännu ja juurevõsud. Kõrgete kändude ja võsude raieks tuleb teisel ja vajadusel ka kolmandal raiejärgsel aastal toetusi maksta.

Kavandatud tegevused:

- Inventuuride ja hoolduskavade tulemuste või soovitude põhjal poollooduslike koosluste taastamise planeeritud tööde kava ja eelisjärjekorra korrigeerimine. Toimub jooksvalt ja korraldatakse taastamis- ja hooldamistoetuste lepingute vahendusel.

I EELISTUS

6.3.1.1 Loopealsed kooslused

Loodusdirektiivi esmatähtsa elupaigatüübi niitude taastamine on üks olulisemaid kaitsekorralduslikke eesmärke.

Esmajärjekorras taastatavate loopealsetena kavandatakse raied juba karjatatavatel põlistel looaladel, mille poollooduslike koosluste taastamisprotsessi pidurdab kadastumine ja männi järelkasv (alad 10, 13, 15, 21) ning Salumäe idanõlva metsastuvatel loopealsetel (ala 11). Taastamisel raiuda hõredamad alad lagedaks, vanade puudega endistel puiskarjamaadel puud säilitada. Kadakaid harvendada tugevalt. Metsastunud põlispõldude alal on pärast taastamistsüklit (ca 5 a.) soovitatav hakata karjatamise asemel niitma. Puisniiduks taastataval osal jätta puu ja põõsarinne tihedam. Enne ja pärast raiete tegemist vaadata ala kuldkinga õitsemise ajal üle, et õigeaegselt leida liigi kasvukohad ja neid mitte kahjustada liigse raiega või karjatamisega. Esmajärjekorras taastamist vajavaid loopealseid on 71 ha, millest vana ja tihe osa alal nr 15 on otstarbekas jätta kadastikuks ja alal nr 13 (kuldkinga ning pruuni raunjala kasvukohad) puiskarjamaaks. II kategooria liikide kaitseks loomade poolt söömise ja tallamise vältimiseks rajada tarad. Taastamine seisneb puude raies ja põõsaste harvendamises ning raiejäätmete koristamises. Aladel nr 10 ja 11 võib vanemad puud harvalt kasvama jätta. Alale nr 11 jätta hõredaid metsatukkasid ja kujundada ka hõredaid puiskarjamaid.

Kavandatud tegevused:

- Taastatavate alade pindala on 71 ha

6.3.1.2 Soostuvad ja sooniidud

Esmajärjekorras taastatavate niitude valikus on kõrgeima kaitsestaatusega alad, mis pole veel karjamaadena kasutusele võetud.

Kaitseala lääneosas olevaid madalsoid (nr 1, 2, 4) ei kavandata sellel kaitsekorraldusperioodil karjamaadena kasutusele võtta. Nende seisundi halvenemise tõkestamiseks tuleb äärealadel raiuda männiuuendus. Alal nr 4 tuleb harvendada ka sohu lõikuv noor metsatukk soo lääneservas. Taastamisel pöörata erilise rõhk soo idaserva raudtarnakooslustelt puude raiele. Alal nr 1 tungib mets peale idaosas raudtarnakooslusele. Siin tuleb kiirelt männiuuendus raiuda.

Nende soomassiivide veerežiimi parandamiseks on kavandatud ka veetõkke rajamine madaloo nr 4 lõunaotsa väljavoolule. Pinnaveetaseme tõstmine pidurdab ka III järjekorra ala nr 7 metsastumist.

Madaloo nr 32 taastamisel ei tohi raiuda harvalt kasvavaid pajupõõsaid. Madaloo on arvatavasti soo-loorkulli pesitsusala, kes eelistab pajupõõsastikega madalsoid. Ala taastamiseks piisab esimestel aastatel suurema koormusega karjatamisest, kuid seejuures ei tohi karjatamiskoormus ületada vastava määrusega lubatud maksimumpiire. Ala põhja ja kirdeosa on aastaringi üle ujutatud ja selle karjatamine pole otstarbekas. Võimalusel tuleks liigveega niiduala 3-4 aasta tagant üle niita, et takistada selle võsastumist. Soo-loorkulli pesitsusajal karjatamisest hoiduda. Madalsood läbib Kurese-Soontagana taliteele rajatud lagununud laudtee, mis takistab loomade liikumist karjamaal ja tuleb koristada. Talitee on soovitatav katta tüseda purustatud kadakatest kattega kuni Avaste ojani, mis ei takista karjatamist.

Madalsood nr 31 ja 33 taastamisel raiuda metsauuendus, vanemaid kaski ja põõsarinde põõsaid on soovitatav tukkadena jätta. Madaloo nr 31 taastamisel on võimalik oluliselt parandada veerežiimi. Raided teha enne veerežiimi taastamist.

Kavandatud tegevused:

- Taastatavate alade pindala 82 ha

II eelistus

6.3.1.3 Loopealsed kooslused

Teise eelistusega alade puhul on oluline, nende karjatamisega alustataks võimalikult kiiresti, et pidurdada metsastumist ja lootaimestikku kasvutingimuste edasist halvenemist.

Ala nr 44 kadastikust välja raiuda männid, kadastiku võib jätta valdavalt kasvama, nooremas ja hõredamad osad raiuda või oluliselt harvendada. Paemurrule kasvanud kasetukas harvendada põõsarinne.

Aladel nr 41, 42, 45 raiuda männi järelkasv, osa kadakatest ja harvendada puurinnet.

Alal nr 6 (Koeramäe nõlv) kujundada raietega miinimumliituvusega (0,3) puiskarjamaa või üksikpuudega loopealne.

Alal nr 37 (Kibura skv) kadastikus hõredamad ja nooremate kadakatega kohad harvendada oluliselt, tihedad kõrgete kadakatega kadastikud jätta puutumata. Ülejäänud aladel raiuda valdav osa puudest ja tugevasti harvendada põõsastikku.

Kavandatud tegevused:

- Taastatavate alade pindala on 14 ha

6.3.1.4 Soostuvad ja sooniidud

Taastatavaid niite pole lähiajalkarjatatud. Kõigi niitude taastamisel on oluline veerežiimi taastamine.

Ala nr 30 raudtarnakooslus tuleb raiuda lagedaks ja tõkestada sellest kagu suunas asuv madal kraav.

Ala nr 31 sooniidu taastamisel on oluline veerežiimi taastamine ja pajupõõsastiku raie. Ala nr 35 taastamisel on oluline veerežiimi taastamine, milleks sulgeda kaks kraavi. Enne veerežiimi reguleerimist raiuda enamik puittaimestikust. Ala nr 36 raiuda lagedaks.

Kavandatud tegevused:

- Taastatavate alade pindala on ca 2,5 ha

III eelistus

6.3.1.5 Loopealsed kooslused

Esmajärjekorras on selles grupis oluline iga 2-3 aasta tagant võsalõikajaga puhastada Salumäe alvar (ala 8), millest piisab, et alvari seisund ei halveneks. Karjatara rajamise järgselt piisab madala koormusega karjatamisest, kusjuures tagada tuleb pruuni raunjala hea seisund ja vajadusel kaitsetarade rajamine. Ala nr 14 taastamiseks piisab selle karjatamisest, sest kavandatud on selle puistu säilitamine loopealse metsastamise ebaotstarbekuse näidisel. Ülejäänud aladel raiuda männid ja harvendada kadakaid.

Kavandatud tegevused:

- Taastatavate alade pindala on ca 16 ha

6.3.1.6 Teised kooslused

Karjatavad metsad (alad 39 ja 43) kui endised karjamaad on soovitatav kujundada puiskarjamaadeks, harvendada põõsastik ja puurinne.

Ala nr 7 on soovitatav enne ala nr 4 pinnaveetaseme tõstmist lagedaks raiuda. Samas võib selle raiumata jätta, sest veetaseme tõstmise tulemusena eeldatavasti männid kuivavad. Endisele karjamaale kasvanud mets (ala nr 29) harvendada ja põõsad raiuda juhul, kui see jääb rajatud karjamaa sisse.

Kavandatud tegevused:

- Taastatavate alade pindala on ca 28 ha

6.3.2 Metsade raadamine

Kurese maastikukaitsealal raadatakse metsamaad erinevatel eesmärkidel:

6.3.2.1 Metsastunud poollooduslike koosluste taastamiseks

Karjamaadena võetakse kasutusse kõik raadatud alad, sealhulgas põlengualad. Kõigist metsastuvate või metsamaana kirjeldatud kooslustest poollooduslike koosluste kujundamisel võib osutada vajalikuks raadamine.

6.3.2.2 Võõrliigi (*Populus balsamiferae*) tõrjeks

Alt-Tõnise ja Ansi maaüksuste ühise läänepoolseima piiripunkti ümbruses kasvab 0,5 ha suurune paplisalu, mis laieneb juurevõsudega kiiresti. Kurese sumbküla hoonevaremete vahel kasvab samuti üksikuid pappleid.

Võõrliigi vohamine ohustab loodusväärtusi. Pappel tuleb kaitsealalt raiuda ning takistada selle uuenemist.

6.3.2.3 Vaadete avamiseks

Salumäe tipu (37,5 m) ja jalamil lasuva Kärjesoo (12 m) kõrguste vahe on ca 25 meetrit. Pakamäe (32,5 m) ja Kärjesoo kõrguste vahe 400 meetrises vaateulatuses on ca 20 meetrit. Koeramäelt (26 m) 200 meetri kaugusel vaadeldav soo on ca 14 meetrit madalamal. Vaadete püsivaks avamiseks tuleb vaatesektoritest metsad raiuda ja karjatamise abil niitudeks kujundada. Kõik raadatavad metsad on endistele pärandkooslustele kas istutatud või rohumaade mittekasutamise tagajärjel metsastunud.

6.3.2.4 Kaitseala bioloogilise mitmekesisuse suurendamiseks.

Põlengualade (nr 4, 5 ja 6) tekitamine on kavandatud madala looduskaitse väärtusega metsadesse. Põlengualade rajamise eesmärgiks on põlengutel kohastunud liikidele elupaikade ja kasvukohtade loomine. Enne põletamist võib põlengualalt raiuda kuni 50% kasvavast metsast, jättes kasvama jämedamad puud. Ohutuse tagamiseks tuleb põlengualad ümbritseda piisava suurusega ohutusribadega. Koeramäele kavandatud põlenguala piirneb avatud ja poolavatud maastikega, mis võimaldab siin ohutumalt põletada. Põlengu korraldamiseks sobivaim koht on ala nr 6 Koeramäel, mille lisaväärtuseks on vaadeldavus Pakamäelt.

6.3.2.5 Alepõldude rajamiseks

Alepõldude rajamine on kavandatud Koramäel riigi- ja eramaale kasvanud ca 50 aastasesse männikusse, mis tuleb vaadete avamiseks, maastikuilme taastamiseks osaliselt lagedaks raadata ja osalt põlengualana säilitada. Kokku raadatakse 6 ha metsa. Enne alepõllu rajamist võib suure osa likviidsest puidust ära vedada. Likviidse puiduga ära viidava puidumassi saab vajadusel asendada loopealsete taastamisel raiutud kadakate ja mändide pealeveoga.

Alepõllule külvatakse mitmekõrreline rukis. Pärast põllu viljakuse ammendamist lastakse karjamaal kujuneda karjatatavaks rohumaaks. Kogu protsess kirjeldatakse ja jäädvustatakse. Asjakohase huvi korral ja vahendite võimaldamisel korraldatakse koosluste kujunemise seire. Alepõllu rajamise soovi on avaldanud Eesti Ajaloomuuseum.

Kavandatud tegevused 35 ha metsade raadamiseks:

- Metsade raadamine metsamaterjali äreveoga, kulutusi ei kavandata
- Metsade raadamine põlengutega, ettevalmistustööd ja ohutuse tagamine
- Alepõletus ja ettevalmistustööd
- metsade raadamise kavandatakse kulutused raiejäätmete kogumiseks ja äraveoks või põletamiseks

6.3.3 Pärandkultuuriobjektide taastamine

Pärandkultuuriobjektide taastamisel on oluline mitte kahjustada nende looduskaitse väärtusi. Mitte ümber laduda väga sammaldunud kiviaedu ning –varesid ega kaotada varjepaiku. Keldrite taastamisel tuleb jätta nahkhiirtele ööbimiseks ja talvitumiseks juurdepääs keldritesse. Pruuni raunjala kasvukohtadeks olevate kiviaedade taastamine või seal valgustingimuste järsk muutmine pole lubatud. Samuti on aedade taastamisel soovitatav kasvama jätta kiviaedade kõrval kasvavad suuremad lihakate viljadega puud ja põõsad (kadakad, õunapuud, pihlakad, viirpuud, pooppuud, kibuvits, türnpuu, kuslapuu, lodjapuu, magesõstar jms), mis otseselt ei kahjusta kiviaedu. (vt joonis 11)

Kiviaedade regulaarne taastamine karjamaadel on vajalik. Kariloomad tallavad ja lõhuvad aedu pidevalt. Kiviaedade kahjustamise vähendamiseks tuleb loomade läbikäigukohtadesse ja juba varem tugevasti kahjustunud aialõikudesse teha kariloomadele korralikud läbipääsud ja väravad, mis on sarnased kohapeal tüüpiliste ajalooliste karjavärvatega. Väravad on soovitatav taastada nende algse asukohas.

Kiviaedade veeres kiirekasvulised ja suuri mõõtmeid saavutavad puud põhjustavad aedade lagunemist. Lagunemise peatamiseks ja maastike avamiseks tuleb saared võimalikult kiiresti raiuda ja koristada. Kännu- ja juurevõsude tekke vältimiseks on soovitatav puud 2 aastat enne raiet rõngastada.

Jalgradadega lõikuvate kiviaedade taastamisel tuleb rajada kivist ülekäiguastmed või puidust ülekäigutrepid. Kiviaedade taastamiseks on maaomanikel võimalik taotleda PRIA-lt toetust.

Hoonete varemte taastamiseks ja konserveerimiseks tuleb tellida tehnoloogia kirjeldused ja suuremate taastamistööde korral taastamine projekteerida renoveerimisprojektide alusel ja finantseerida projektipõhiselt. Pärandkultuuriobjektide, sealhulgas hoonevarede, kaevude ning

keldrite heakorrastamine ja nende säilimiseks vajalikud tööd tuleb teha koostöös Muinsuskaitseametiga. Pärandkultuuriobjektide taastamise ja uurimise korraldamiseks pole looduskaitse organisatsioonil piisavalt pädevust.

Kavandatud tegevused:

- Muinsuskaitseameti ja kaitseala valitseja vahel koostöölepingu sõlmimine kaitseala pärandkultuurikompleksi kaitse ja uurimise korraldamiseks
- Maaomanike teavitamine pärandkultuuriobjektide olemist ja kaitse korraldamise võimalustest
- Kariloomade lõhutud kiviaedade taastamine
- Karjavärvade taastamine
- Hoonete varemete taastamiseks ja konserveerimiseks tehnoloogia ja tööde kirjelduste tellimine Uue-Rõika hoonevarede konserveerimistööde tegemine
- Kiviaedade juurest puude rõngastamine, raie ja koristamine

6.3.4 Avamaastike taastamine

Avamaastike taastamine on oluline eelkõige avamaastikulinnustiku kaitsemeetmena. Siinjuures käsitletakse taastamise meetmena kiviaedade äärest enamiku puude raiet, mis sobivad röövlindudele saagi varitsemiseks. Avamaastikel olevate kiviaedade äärde on kasvanud peamiselt saared. Röövlinnud ja varesed kasutavad neid puid saagi varitsemiseks. Istumispuude raie on oluline rukkiräägu, kanaliste, kiivitaja ja teiste maaspesitsejate pesitsusedukuse parandamiseks. Raiet pole karjamaadel vaja korrata, sest suure tõenäosusega loomakari hävitab juurevõsud.

Kavandatud tegevused

- Puude raie ja äravedu, raiejätmete põletamine.

6.3.5 Loometsades valgustingimuste parandamine

Nukitsa maaüksusel olevas paemurrus ja selle ümbruses kasvab suhteliselt vana ja hõredam loomets, mis on kärbesõie ja tumepunase neiuvaiba kasvualaks. Paemurrus ja loometsa häiludes on säilinud tüüpiline loopealsete taimestik. Tumepunane neiuvaip viitab sellele, et hõre metsakooslus on siin kasvanud pikemat aega. Metsa pole vähemalt 40-50 aastat majandatud ja endisele hõreda metsaga alal on ohtralt männi järelkasvu ning kadakate liituvus üha suureneb. Loopealsetele iseloomuliku taimestiku, kärbesõie, punase neiuvaiba ja nõmmelõokese elupaiga säilitamiseks tuleb võimalikult kiiresti kadastikku ja männi järelkasvu harvendada. Valgustingimuste parandamiseks on raied kavandatud 5,1 ha suurusel alal. Raie tuleb teha lumega ajal. Raiejätmed ja metsamaterjal koristada. Raiejätmete põletamiseks valida ja tähistada kohad kärbesõie õitsemise ajal.

Kavandatud tegevused:

- Lõkkekohtade valik ja tähistamine
- Männi järelkasvu ja kadakate harvendamine 5,1 ha

6.3.6 Madalsood ja sooniidud

Salumäest läänes paikneb madalsoo, mis kevadeti ja sageli terve aasta on veekogu. Sihtkaitsevööndi režiim on kavandatud võimaldamaks vajadusel soo veerežiimi muutmist. Sellele peaks eelnema hüdroloogiline uuring. Kevadeti soos moodustuv veekogu on puhta veega, kuna vesi koguneb reostusobjektideta maastikult ja lubjarikka veega allikatest. Väljavool on Uuemõisa kinnistul. Väljavoolutasandi muutmine (lävendi rajamine) pole keerukas ja võib parandada Salumäe jalamil paiknevate allikate ja allikasoo veerežiimi. Ühtlasi on tõenäoline, et madalsoos taastub püsiv madalaveeline veekogu, mis võib hästi sobida näiteks apteegikaani (*Hirudo medicinalis*) elupaigaks.

6.3.7 Veerežiimi taastamine või parandamine

Kuivendusest mõjutatud liigirikaste madalsoode ja soostuvate niitude soodsa veerežiimi parandamine on võimalik pinnavee äravoolu tõkestamisega. Eesmärgiks on pinnaseveetaseme tõstmine, mis saavutatakse pinnavee äravoolu tõkestamisega ja tõkestatud kraavidesse kogumisega. Madalsoode nr 1 ja 2 veetaseme tõstmine pikendab koosluse liigveeperioodi, pidurdades sellega mittekarjatavate madalsoode võsastumist ja soodustades madalsootaimkonna arengut.

Kuivenduse mõju on allikatoiteliste raudtarnakoosluste metsastumise olulisim põhjus, mis tuleb esmajärjekorras kõrvaldada.

Veerežiimi parandamine suurendab oluliselt madalsookoosluste taastamise efektiivsust.

Madalsookoosluste veerežiimi taastamine on otstarbekas juhul, kui neid hakatakse karjatama ja samal ajal raiutakse valdav osa puittaimestikust.

Üldjuhul tuleb kraavides veetase tõsta nii kõrgele kui võimalik kohalikust pinnasest tõketega. Eesvoolu tõkestamine madalsoo kohal võimaldab kariloomadele ka joogikoha rajada. Voolu tõkestamiseks tuleb kraavid täita vähemalt 3 m pikkuste lõikudena seda tihedamalt, mida suurem on kraavi kalle. Tõkete rajamise kavandamiseks on otstarbekas koostada projekt.

Taastamise eelisjärjestus (joonis 13):

I eelistus – kooslused 1 ja 2

II eelistus – kooslused nr 3-5

III eelistus - kooslused nr 6-8

Kavandatud tegevused:

- Veerežiimi taastamise projekteerimine;
- Veerežiimi taastamistööd (täpsed mahud ja maksumus selguvad projekteerimistööde tulemusena)

6.4 VAJALIKUD TÖÖD JA INVESTEERINGUD POOLLOODUSLIKE KOOSLUSTE KAITSE KORRALDAMISEKS

Vastavalt kaitse-eeskirjale on poollooduslike koosluste ilmet ja liigikoosseisu tagavad tegevused Kuresse kaitsealal vajalikud tegevused.

Poollooduslike koosluste kaitse korraldamine seisneb nende alade taastamises ja järjepidevas hooldamises. Kestva hooldamise tagamiseks kavandatakse investeeringud lähtudes eeldusest, et hooldustööd korraldatakse maaomanikega koostöös, kuna suur osa hooldatavatest aladest on eravaldused. Kuresse pärandkultuurmaastike muutmine tehnoarajatiste või loomapidamishoonetega pole lubatav ning lähemas naabruses pole ühtki suuremat tegutsevat loomafarmi. Poollooduslike koosluste taastamise maht on suur, taastada ja harvendada tuleb ca 100 ha kooslusi. Seetõttu ei piisa Kuresel vajalike hooldustööde korraldamiseks tavapärasest põllumajandusettevõtlusest ja selle toetamisest vaid aktiivseid abiprojekte ja riigi toetust. Koosluste taastamistööd ja hooldus tuleb teha õigeaegselt ja paindlikult, mitte ohverdades põllumajandustoodangu ja suurema kasumi huvides loodusväärtusi.

6.4.1 Eritehnika soetamine

- Heinamaade niitmiseks - väiketraktor ja selle haakeriistad heina tegemiseks ning kokku kogumiseks
- Koosluste taastamiseks – väikese erikoormusega ATV, metsaveokäru, järelkäru, tõstuk, vints, käru puiduhakke veoks
- Puiduhakkur
- Võsasaag

- Mootorsaag
- Pinnasepuur aiapostide paigaldamiseks

6.4.2 Kariloomade ostmine ja täiendavalt karjamaadele veo korraldamine

Põhikarja soetamine

Kariloomadega varustuskindluse saavutamiseks kavandatakse lihaveiste või heckveiste põhikarja soetamine 20 lehma ja 2 pulli

Veised ostetakse põllumajandustootjale, kes tagab nende ja nende järglaste karjatamise Kurese maastikukaitsealal.

Kavandatud tegevused:

- Lihaveiste või heckveiste põhikarja soetamine ja kaitseala hooldajale üleandmine

Elektrivõrguga liitumine

Kuresel pole elektrikarjuste toiteks elektrivoolu. Praegu veetakse vool Kibura alajaamast, kus on alatasa voolukatkestused. Liitumiskoht Kiburast ei võimalda 16 km pikkuses elektrikarjustes ja kavandatavas uues aias piisavat voolutugevust.

Kuresele on kavandatud uus liitumispunkt elektrikarjuste tarbeks. Kavandatav lisainvesteering sisaldab elektrigeneraatorite varjualuse rajamise kulu.

Kavandatud tegevused:

- Elektrivõrguga liitumine, generaatoritekilbi koostamine ja paigaldamine, karjusegeneraatoritele varjualuse rajamine

Kariloomade laadimiseestakaad ja sorteerimisaedikud

Kariloomade turvaliseks veokitele laadimiseks ja mahalaadimiseks on rajatud puidust tarandikud, mis on amortiseerunud ja vajavad olulist ümberehitamist. Erinevatest farmidest kariloomade autodele laadimiseks on vaja rajada loomade sorteerimise tugevad puittarandikud.

Kevadel tuuakse karjamaale ka noorloomi, kes pole elektrikarjustega harjutatud ning tormavad karjaaedadest esimesel nädalal sageli läbi ja võivad kaduma minna. Selle vältimiseks tuleb rajada tugeva võrktaga ja elektrikarjusega piiratud harjutusaedik, ca 1 ha suurusele alale, pikkusega 400 m

Kavandatud tegevused:

- Laadimistarandike ehitamine 2 tk
- Harjutusaediku ehitamine
- Sorteerimisaediku ehitamine

6.4.3 Kariloomade jootmise korraldamine ja jootmiskohtade korrastamine

Kurese poollooduslike koosluste pindala, mis vajavad hooldamist või tulevad taastada, on 300 – 350 ha. Sellisel pinnal peab optimaalset karjatamiskoormust arvestades karjatama vähemalt 150 täiskasvanud veist või 250-300 noorloomi. Sellisel juhul on karjatamiskoormus 0,5-0,6 lü/ha.

150 veist vajavad ööpäevas ca 7500 liitrit joogivett. Kuresele sellises koguses joogivee vedamine on kulukas ja pole keskkonnahoidlik. Otstarbekas on korraldada jootmine allikate ja tehisveekogude baasil.

Nõukogude perioodil on Kurese allikatele kujundatud 4 allikatiiki. Tiikide rajamisel kuhjatud ja tasandamata pinnasevallid rikuvad pärandmaastiku ilmet. Lisaks neile on hiljuti rajanud veel 4 tiiki,

millest 2 on allikate juures. Kibura sihtkaitsevööndis kuivab allikas põuasel aastal, joogivett tuleb vedada ca 8 km kauguselt.

Matso-Mardi maaüksuse lõunaosas olevat rekultiveerimata kruusakarjääri ja kaitseala põhjapiiril asuvat kogujakraavi kasutavad veised joogikohana ainult kevadel ja sügisel, sest suvel veekogud kuivavad.

Poollooduslike koosluste kaitseks tuleb vähendada joogikohtade ümbruse tallamiskoormust ja joogikohti hajutada. Eelkõige on tallamiskoormust võimalik vähendada uute joogikohtade rajamisega ja olemasolevate heakorrastamisega. Vee-elustiku kaitseks ja puhta joogivee tagamiseks tuleb veekogusid kariloomade eest kaitsta taradega. Savise pinnasega karjamaadel allikate kinnitallamise vältimiseks on soovitatav allika väljavool täita jämedama kruusaga ja katta kividega nii, et kivid takistaks allika kinnisõtkumist.

Tagamaks joogikohtade piisava paiknemise on vaja paigaldada neljale kaevule jootjad, et hajutada jootmiskohti. Joogikohtade hajutamiseks uute jootmiskohtadena kasutusele võtta või joogikohana kasutamise aega pikendada, selleks on tarvis (*joonis 7*)

- süvendada ja laiendada Matso-Mardi kruusakarjääri,
- süvendada allikaline lohk nr 7
- tammidega tõkestada ja vajadusel laiendada kraav nr 9
- tiik nr 11 rajada metsastuvale heinamaale
- veekogu nr 6 süvendada ja võsastunud ala arvel laiendada
- soostuv lohk, rajatud väljavoolud tõkestada ja harvendada pajuvõsa
- täita tiiki nr 3 voolava allika väljavool kruusa ja kividega,

Veekogude reostamise ja kallaste tallamise vältimiseks ümbritseda ebastabiilse pinnasega tiigid taradega ja paigaldada jootjad. Jootmiskohtades nr 3, 5 ja 8 rajada betoonist jootmiskünad, mis täituvad isevoolelt, ühendatud anumate põhimõttel. Joogikünade rajamine on vajalik veekogu reostamise ja kallaste sissetallamise vältimiseks. Veevarude suurendamiseks tuleb sissetallatud kallastega ja madalad veekogud süvendada ja osalt ka laiendada. Veekogude laiendamiseks kasutada vallidega juba rikutud või võsastunud ja madalama loodusväärtusega alasid. Jootjad paigaldada veekogude ja joogivee reostamise vältimiseks. Kokku tuleks paigaldada 32 jootjat. Kibura sihtkaitsevööndis pole joogivee juurdevedamisele alternatiivset lahendust. Siia tuleb paigaldada massiivne joogiküna, mahutavusega vähemalt 1000 liitrit. Joogiküna paigaldada juba väljakujunenud jootmiskohale.

Kavandatud tegevused:

- Jootmiskohtadesse joogikünade rajamine
- Jootmiskohtade korrastamine ja süvendamine
- paigaldada 32 jootjat
- Tiigi nr 3 allika väljavoolu kruusa ja kividega katmine
- Kibura skv joogiküna soetamine

6.4.4 Ulukikahjude vähendamine

6.4.4.1 Karjaaiad

Olemasolev karjatara (elektrikarjus) pole röövulukitele (hunt, karu) ega suurulukitele (põder, mets siga, metskits) piisavaks takistuseks.

Metsakaitse- ja Metsauenduskeskuse 2007.a. andmetel elab Kurese maastikukaitseala lähistel püsivalt ca 10 isendiline hundikari, kes ründab sageli koduloomi. Kohalike jahimeeste andmetel on 2008.a piirkonnas korduvalt nähtud ka üksikut isahunti.

2006.a. ja 2008.a. on Kurese maastikukaitsealal Urmas Vahuri poolt registreeritud karu tegutsemisjälgi (väljaheide, pehkinud kännu purustamine). Karu võib veiseid hirmutada ja sügisel ka rünnata. Hundid on piirkonnas järjepidevalt koduloomi murdnud.

Kuresest põhja pool olevas Vastaba külas lõpetati küla ainsas säilinud talus, Viljaku talus, lambakasvatus juba 1963 aastal (Endel Viljak, surn 2003), sest hundid murdsid väga palju lambaid. Kuresel murdsid hundid 2005.a. augustis kolm mullikat ja 2007.a. augustis ühe ja vigastasid kahte mullikat, 2008.a. ühe mullika, 2009.a. kaks mullikat. Korduvalt on kariloomadele tekitatud kiskhaavasid-

Lisaks kariloomade murdmisega tekitatud otsesele kahjule põhjustavad huntide rünnad sageli kariloomade tormamist läbi karjatarade. Kurese karjamaid piirab kõikjalt (v.a. lõunast) metsastunud ja praktiliselt asustuseta maastik, kus on lahti pääsenud kariloomade püüdmine äärmiselt keerukas. Sageli pole võimalik kariloomi tavameetodite abil kinni püüda ega leida. Sageli purustavad karjatarad metssead ja põdrad. Seetõttu kontrollitakse karjatarad regulaarselt igal varahommikul üle. Piirkonna metssigade, põtrade ja hundi arvukus on kõrge (2008.a. loendus: põder 56 (lubatud maks. 47), metssiga 100 (lubatud maks. 63), hunt 11. Põdra ja metssea arvukus ületab oluliselt jahikorralduskavaga lubatud maksimaalset arvukust. Metssigade väga kõrgele arvukusele viitavad sadadesse ruutmeetritesse ulatuvad rikutud loopealsed ja metsaalused. Metssead kahjustavad oluliselt käpaliste kasvualasid ja võivad põhjustada kärbesõie, jumalakäpa, kauni kuldkinga ja teiste käpaliste asurkondade hävimise.

Ulukite, eriti huntide poolt pärandmaastike hooldajale tekitatud otsene majanduslik kahju võib metsade ja soode vahel asuval Kurese maastikukaitsealal olla suur. Lisaks põhjustab kõrge röövulukite ründe riskitase suuri täiendavaid kulutusi ründe ennetamiseks. Kurese kõrge väärtusega madalsooniite ja alvareid pole kariloomadeta võimalik hooldada. Karjatamise võimaliku lõppemise tagajärjeks on loodusdirektiivi esmatähtsate koosluste hooldamata jätmine, mis seab ohtu kaitseeesmärkide saavutamise.

Suurkiskjate poolt kariloomadele kahju tekitamise ja metssigade poolt kaitstavate liikide kasvukohtade kahjustamise vähendamiseks või välistamiseks on otstarbekas poollooduslike koosluste kaitsekorraldusliku meetmena rajada hooldatava ala perimeetrile väravatega piirdeaed, mis oluliselt takistab suurulukite ja röövulukite pääsu karjatatavatele aladele. Piirdeaed peab olema nii kõrge ja sellise konstruktsiooniga, et suure tõenäosusega takistab huntide karjamaadele tungimist. Karjatarade tuleb regulaarselt üle vaadata ja parandada võimalikud kahjustused. Võrktara rajamisel tuleb tara mõlemale küljele kinnitada ka vastupidav üheliiniline elektrikarjus.

Metsaga piirnevas osas on otstarbekas tara ehitada Skandinaaviamaades laialt kasutatavast maanteede piirdevõrgust. Avamaastikega piirnevas, Kuresele viivalt teelt nähtavas osas, on otstarbekas tara rajada 5-6 liinise elektrikarjusena, mille kõrguseks peaks olema vähemalt 1,7-1,8 m. Karjuse liinid tuleb ehitada mitmesoonelise metallist karjusetrossi ja kõrge tõmbetugevusega spetsiaalse karjusetrossi kombineerimisega sügavimmutatud 100 mm-l puitpostidel või metallpostidel. Kuresele viivalt teelt nähtavas osas võrktara ja võrktarast väravate kasutamise võib rikkuda Kurese pärandkultuurmaastike ilme.

Karjamaid võiks rajada ka tervikuna elektrikarjusena, kuid 5 liinilises karjuseaias, kus on 3 pingestatud liini, on raske tagada 5000 voldist pinget, mis tagab hundi ja teiste suurulukite tõrje. Samuti vajab elektrikarjusest tara ulukitele piisava nähtavuse loomiseks laia lageda trassi rajamist ja selle korrashoidmist.

Kurese karjamaadele tavaliste jahiulukite ja kiskjate pääsu takistamisega ei põhjustata negatiivset mõju kaitseala kaitseväärtustele. Metssigade tõrje karjamaadelt parandab käpaliste kasvutingimusi.

Karjaia erinevate asukohavariantide koostamisel arvestati pärandkoosluste taastamise kavadega ja nende karjamaadena kasutuselevõtu võimalustega. Karjaia rajamist võib takistada ka maaomanike vastuseis, mida püüti samuti arvestada Karjaia asukoha optimeerimisel.

Karjaia variandid (joonis 6)

Variant	Pikkus m	Pindala ha
A	8744	353
B	7333	260
C	7672	299
D	1526	7,256

Variant A

Eeliseks Salumäe alvarite karjamaadena kasutuselevõtu võimaldamine. Puudusteks võrreldes teiste variantidega ca 1000 m pikem tara ja Marguse maaüksuse omaniku võimalik vastuseis.

Variant B

Minimaalne variant. Puuduseks Salumäe taastatud ja taastamisväärsete loopealsete ja Marguse maaüksusel olevate kärbesõie kasvuala karjamaadena kasutuselevõtu välistamine.

Variant C

Eeliseks variandi B ees on täiendavalt ca 22 ha taastamisväärsete loopealsete karjamaadena kasutuselevõtt.

Variant D

Külakeskuse ümber ehitada võrktara või selle sarnane tara, lammaste karjatamiseks. Lambaid on sel alal otstarbekaim karjatada, kuna külakeskuses paiknevad rajatiste, ehitiste varemed võivad teised kariloomad kahjustada.

Kuresse maastikukaitseala kaitseväärtuste seisukohalt oleks parim variant karjataraga piirata kogu endiste poollooduslike kooslustega ala jättes välja vaid täiesti metsastunud alad ja Salumäest edelas oleva vanametsaala. Selle rajamine pole siiski reaalne oma maksumuselt ja samuti pole võimalik Kuresel karjatada nende koosluste hooldamiseks vajaliku suurusega karja eelkõige joogivee puuduse tõttu.

Kavandatud tegevused:

- Karjaia rajamiseks trassi raie ja koristamine
- Karjatatavate alade Karjaia rajamine var A; var B; var C, var D
- karjaaedade hooldamine ja parandamine

6.4.5 Metssigade arvukuse piiramine

2008.a. loendati Koonga jahipiirkonnas 100 metssiga. Metssigade tegelik arvukus on ilmselt kõrgem. Koonga jahipiirkonna jahimaade kasutusõiguse loas PÄ-14 on metssigade maksimaalseks lubatud arvuks 63 isendit. Metssigade arvukus ületas seega optimaalset vähemalt kaks korda.. Minimaalne lubatud arvukus on 9 isendit, seega ületab praegune arvukus minimaalset lubatud arvukust üle 10 korra.

Metssead kasutavad meelsasti toiduks käpaliste lihakaid juuri ja mugulaid. Paiguti on käpalistele kasvualad lausaliselt üles tuhnutud.

Metssead ohustavad kõiki maaspesitsevaid linnuliike ja kasvavaid käpalisi ning võivad kõrge arvukuse püsimisel mitmed liigid hävitada.

Piirkonnas tuleb metssigade arvukust oluliselt vähendada ja hoida see jahimajanduslikult lubatava miinimumi lähedal. Vastav nõue tuleb kaitseala valitseja korraldamisel kanda jahimaade kasutustingimusena lepingusse. Samuti tuleb kaitsealal ja sellest vähemalt kilomeetri kaugusel hoiduda metssigade lisaõõtmisest.

Kavandatud tegevused:

- Koonga jahipiirkonna kasutusõiguse loale tingimuste lisamine, mis tagavad Kurese maastikukaitsealal ja selle ümbruses metssigade arvukuse olulise piiramise arvukuseni, mis ei ohusta kaitseala kaitseväärtusi, sealhulgas käpaliste asurkondi
- Jahipiirkonna kasutusloale Kurese maastikukaitseala kaitse-eeskirjast lähtuvate piirangute lisamine;
- Vajadusel kaitse-eeskirja muutmine nii, et metssea arvukuse piiramine oleks poollooduslike koosluste hooldamiseks ja kaitseks vajalik tegevus

6.4.6 Niitude hooldamise kava

Karjatamiskoormust tuleb vastavalt koosluste rohumassiivi kasvule, kaitse eesmärkidele ja oluliste liikide karjatamiskoormuse taluvusele või nõudlusele jaotada. Samuti on oluline hooldamiseks optimaalse aja valik. Nende liikide kasvukohtade hooldamiseks, millistele on kehtestatud kaitsekorralduskavad (rukkirääk, kaunis kuldking), saab hooldusjuhised liigi kaitsekorralduskavast. Erineva koormusega ja erineval ajal karjatamise võimaldamiseks tuleb karjaaedade süsteem vajadustele vastavalt ümber ehitada.

Hooldamise optimaalseks korraldamiseks tuleb tellida **niitude hooldamise kava**, mida korrigeeritakse iga 5 aasta järel.

Kavandatud tegevused:

- Niitude hooldamise kava tellimine;
- Karjaaedade süsteemi ümberehitamine vastavalt niitude hooldamise kava soovitudele

6.4.7 Loomade varjualuse ehitamine ja projekteerimine

Kaitseala hooldamine on otstarbekas korraldada aastaringse karjatamisena. Selleks tuleb leida võimalus kariloomadele talveks varjualuse ehitamine. Varjualune peab võimaldama ca 200 kariloomale halbade ilmade eest varjumise ja talvekuudeks mõningase lisaööda hoidmise võimaluse.

Kavandatud tegevused:

- Varjualuse projekteerimine
- Varjualuse ehitamine.

6.5 TEADUSUURINGUD JA KORDUSVAATLUSED

Kaitsealal ei toimu hetkel riikliku seire programmi kuuluvaid tegevusi. Seetõttu on põhiohk kaitseala väärtuste seisundi jälgimisel inventuuride ja kordusvaatluste tegemisel.

6.5.1 Maastik

- Asustuse ja maastike kujunemise uuring jääajast tänapäevani
- Vajalik pärandkultuurmaastike ja pärandkultuuriobjektide kaitse korraldamiseks ja eksponeerimiseks

6.5.2 Elupaigad

- Sookoosluste taastamiskava hüdroloogiline uuring ja projekteerimine

- Eesmärgiks saada soovitusel ja projekt veerežiimi reguleerimiseks kavandatud kohtades või alternatiivsetes kohtades
- Sookoosluste taastamistöde järgne hüdroloogiline seire taastamistöde efektiivsuse kontrollimiseks
- Taastatud poollooduslike koosluste seire
Taastamise efektiivsuse ja kvaliteedi kontrollimiseks
- Allikate elustiku uuring
Enne allikates väljakaevamiste ja puhastamise korraldamist selgitada, kas allikates elab haruldasi liike
- J.Paali Eesti taimkatte kasvukohatüüpide klassifikatsiooni kohaselt kaitset vajavate taimekoosluste kaardistamine ja inventeerimine
Vajalik taastamis- ja hooldustööde korraldamise korrigeerimiseks
- Natura elupaikade kordusvaatlused (koos taimestiku inventeerimisega)
Vajalik regulaarne elupaikade hinnang vastavalt Natura vaatlusvormidele

6.5.3 Linnustik

Linnustikust puudub ülevaade; ülevaate saamiseks ja kaitse korraldamiseks on vajalik:

- Loodusdirektiivi I lisa ja kaitsealuste linnuliikide pesitsusaegne loendus-inventuur.
- Tedre mänguplatside kaardistamine ja mänguaegse arvukuse hinnang
- Linnudirektiivi liikide ja kaitsealuste liikide arvukuse seire

6.5.4 Loomastik

- Teelehe mosaiikliblika arvukuse hinnang ja elupaikade seisundi inventuur
- Käsiivaliste seire

6.5.5 Taimestik

- Kaitsealuste taimeliikide elupaikade inventeerimine, kaitse korraldamiseks soovitude koostamine
- II kategooria kaitsealuste taimeliikide seire ja seire alusel kaitse korraldamiseks soovitude andmine
-

6.5.6 Samblad

- Sammalde inventuur

6.5.7 Samblikud

- Samblike inventuur

6.5.8 Vesi

- Allikate vee reostusuuringud

6.5.9 Pärandkultuuriobjektid

Pärandkultuuriobjektide kirjeldamine ja arvelevõtmine on kavandatud ühe kaitsekorraldusliku tegevusena nii, et kõigepealt kirjeldatakse hooldatud maastikel ja ka metsamaastikel selgelt eristatavad objektid. Täiendav kirjeldamine toimub tegevuskava lõpuperioodil, kui kavandatud pärandkultuurmaastike taastamistööd on eeldatavasti tehtud ning praegu metsamaastikus raskelt leitavad objektid kergemini leitavad.

Kurese pärandkultuuriobjektidest tuleb esinduslikumad tähistada ja varustada teabetahvlitega. Erilist tähelepanu tuleb pöörata arheoloogiamälestistele ja sumbküla hoonestusele, mille kaitse korraldada koostöös muinsuskaitse ametkonnaga.

Kavandatud tegevused:

- Pärandkultuuriobjektide kaardistamine ja kirjeldamine

Pärandkultuuriobjektide olemist, hooldusvajadusest ja väärtusest ülevaate saamiseks

- Ajaloomälestiste teadusliku uurimise programm. Programm algatatakse koostöös Muinsuskaitseametiga, et selgitada ajaloomälestiste olem, teostada väljakaevamised ja korraldada teadmistele põhinev ajaloomälestiste eksponeerimine

6.6 EKSPONEERIVAD TEGEVUSED

6.6.1 Maastike kujundamine

6.6.1.1 Vaated, vaadete avamine

(joonised 9 ja 11)

Kurese maastikukaitseala liigendatud reljeef võimaldab kaitseala vaadelda paljudest kohtadest maapinnalt. Vaatesektorid avanevad kaardistatud ulatuses juhul kui Salumäe nõlval teostatakse kavandatud raadamisid ja tehakse vaatesektorites väikesemahulisi raieid vaadete avamiseks. Kaitseala lääneküljel tuleb kujundusraietega avada vaated Vastaba teelt madalsole. Vaatetornide rajamine on vajalik vaid Tüttarpakale ja Salumäele.

Salumägi

Salumägi on piirkonna kõrgeim koht (37,5 m).

Salumäelt Maaljasaare suunas vaadete avamiseks tuleb vaatesektorites mets raadata. Tänaheks hävinud Salumäe triangulatsioonitornist avanesid suurepäraseid vaateid ümbrusele ja Maaljasaarele. Ka Maalinna linnusemägi oli näha (U.Vahur). Salumäe nõlvadele on vaated sulgunud metsastamise tõttu. Salumäele kui piirkonna kõrgeimale kohale on otstarbekas rajada vaatlustorn. Torni kõrgus tuleb määrata eriprojektiga. Arvestades triangulatsioonitornist avanenud vaatelisusega on soovitatav torni kõrgus 12 meetrit või kõrgem. Vaatluskoht, kuhu torn rajada, asub tähistatud matkarajal.

Kavandatud tegevused:

- Taasmetsastamise vältimiseks loopealsete karjamaana kasutuselevõtt
- Vaadetelt metsa raadamine ja karjamaadena kasutuselevõtt

Pakamägi

Pakamäe absoluutne kõrgus on 32,5 m ja suhteline kõrgus lähiümbruse maastikest 6-7 m. Põline karjamaa, mis tänaheks metsastumas.

Maaomaniku poolt 2008.aastaks kavandatud pärandmaastike taastamistöde teostamisel avanevad Pakamäelt mitmes suunas maalilised vaated mäe jalamile, Maaljasaarele, külatuumikule ja lookadastikele. Pakamäe idaküljelt avaneb kaunis vaade külatuumikule, endistele põldudele ning Salumäe jalamile. Külgneb tähistatud matkarajaga.

Kavandatud tegevused

- Loopealse karjamaa taastamine ja kasutuselevõtt.
- Vanemate mändide säilitamine
- Kindlustatud asulakohale pärandkultuuriobjekte ja muinsusi tutvustava stendi valmistamine ja paigaldamine
- Muistse jaanitulekoha tähistamine
- Rajatiste hooldamine

Tüttarpakk

Ümbritsevast ca 4-5 m kõrgem korrapäraselt ümara põhiplaaniga väike biohermne sarapikku kasvanud kühm on põline karjamaa. Igas suunas varjavad vaadet sarapuupõõsad, mida pole võimalik oluliselt harvendada, sest Tüttarpakk on registreeritud metsa vääriselupaigana. Sarapikku on harvendatud puiskarjamaa taastamiseks, kuid vaadete avamiseks sellest ei piisa. Vaatluskoht, kuhu tuleb vaatlustorn ehitada. Vaatlustorni vaateplatvormi kõrguseks on ca 5-7 meetrit. Sellisel juhul avaneb vaade maastikele kõigis suundades, sealhulgas 2007.a. võsast välja raiutud linnusevallile, põlispõldudele ja kalmetele ning esinduslikule looniidule mäest edelas. Vaate suunal olevad põlispõllud on veel suuremas jaos kadastikust ja noorest metsast välja raiumata, kuid kaitsekorralduskavaga on siinsete loolade taastamine kavandatud. Mäe tippu kuhjatud ja tumeda mullaga segunenud kivid võivad viidata kultuurkihi olemasolule. Seetõttu tuleb mäge enne vaateorni rajamist muinsuskaitse eksperdil uurida, välistamaks võimalike muinsuste kahjustamist.

Ristivälja

Kaunis vaade külatänavale, kiviaedadega palistatud karjamaadele ja hoonete varedele.

Kurese-Mihkli külatee

Poolavatud vaade küla karjamaadele ja Pakamäe lõunanõlvale.

Sumbküla tänav

Poolavatud vaade Litoriiinamere (võib olla ka Antsülusjärve) rannaastangult (ülemine rannaastang) külatuumiku põldudele ja põlluveeres olevale kultusekivile. Harvendada vaatel olevaid puid kiviaia ääres ja astangu nõlval. Asub tähistatud matkarajal.

Alumine rannaastang

Poolavatud vaade küla poolt Litoriiinamere rannaastangule ja looniitudele.

Soontaga talitee

Avatud vaade talitee algusest madalsoole. Asub tähistatud matkarajal.

Sumbküla lõunatipp

Avatud vaade kiviaedadega jaotatud karjamaadele Kibura küla suunas. Hea linnuvaatluskoht.

Vastaba tee

Kaks vaatluskohta, kus tuleb teha väikesemahulisi raieid vaatekohtade avamiseks. Maanteelt, kas sõidu ajal või jalgsi liikudes, on Vastaba maanteega külgnev madal soo aastaringselt hästi vaadeldav, kui 630 meetri pikkusel teelõigul paiguti harvendada sooserva puu- ja põõsarinne.

Kibura

Kibura sihtkaitsevööndis avaneb vaade dolomiitse kõviku nõlval olevale karstialale ja kadakasele aruniidule. Vaadete avamiseks tuleb raiuda üksikuid noori mände ja kadakaid. "Eesti Ürglooduse Raamatus" kirjeldatud *Kibura karstialale* avaneb hea vaade kui vaatekohta rajada 3-4 meetri kõrgune platvorm.

Suur puukujuline kadakas

Asub Salumäe kirdenõlval endise Salu talu kohal. Kadakas väärrib üksikobjektina kaitse alla võtmist. Kaitseala külastajatele eksponeerimiseks sobiv objekt. Asub tähistatud matkarajalt vaadeldavas kohas.

Kavandatud tegevused:

- Matkarajalt kadaka juurde osutava viida paigaldamine

6.6.1.2 Kujundusraied vaadete avamiseks

Vaadet Vastaba teelt teeäärsele madalsoole on sulgunud. Maanteelt vaatlussektorite avamiseks tuleb vaatluskohtadel vaatlussektorist 20-30 meetri ulatuses välja raiuda võsa ja valgelepp ning vajadusel puistut harvendada. Vaatlussektorites raiuda suurem osa puid ja põõsaid Salumäelt ning Pakamäelt vaadete avamiseks on kavandatud vaatlussektoritest metsa raadamine ja väikesemahulised kujundusraied

Kavandatavad tegevused:

- Kujundusraied Vastaba vaatluskohtadel (0,2-0,3 ha)
- Kujundusraie Pakamäe vaatluskohal (üksikute puude raie vaadetelt)
- Raadamine vastavalt lisatud skeemile Pakamäe ja Salumäe vaatesektorites
- Vaatluskohtadelt vaadete avatuna hoidmine (karjatamine, võsaraie)

Tabel 4 Vaadete koondtabel

Vaate NR	VAATESUUND
1	Salumäelt-Maaljasaarele
2	Salumäelt madalsoole
3	Pakamäelt-Maaljasaarele
4	Pakamäelt-Kuresse põldudele
5	Pakamäe jalamilt Kuresse põldudele
6	Vaatluskoht Pakamäe jalamil
7	Vaatluskoht Pakamäe kõrgeimal kohal 32,5 m merepinnast
8	Vaatluskoht Salumäe tipus 37,5 m merepinnast
9	Pakamäe põhjanõlvalt jalami soostuvale niidule
10	Vaatluskoht Pakamäe linnusel
11	Pakamäe läänenõlvalt kadastunud loopealsele
12	Vaatluskoht Pakamäe läänenõlvalt
13	Koeramäelt jalami madalsoole, kevadisele kosekesele
14	Vaatluskoht Koeramäel
15	Kureselt rannaastangule
16	Vaatekoht küla loodeservalt
17	Külatänavalt kultusekivile
18	Vaatekoht külatänavalt
19	Kuresse-Mihkli külateelt põldudele ja Pakamäe jalamile
20	Vaatluskoht Kuresse-Mihkli külateel
21	Kuresse põldudele, kiviaedadele ja varedele
22	Vaatluskoht endise Ristivälja talu õuel
23	Sumbküla lõunatipust Kibura suunas
24	Vaatluskoht sumbküla lõunatipus
25	Soontaga talitee algusest madalsoole
26	Vaatluskoht Soontaga talitee alguses
27	Vastaba maanteelt madalsoole
28	Vaatluskoht nr 2 Vastaba maanteelt
29	Vastaba maanteelt madalsoole
30	Vaatluskoht nr 1 Vastaba maanteelt
31	Vaadete avamiseks harvendatav puistu

32	Munamäelt põldudele ja Pajamäe jalamile
33	Vaatluskoht Munamäelt
35	Kibura karst
36	Kibura karst

6.6.2 Rajatised

Kurese maastikukaitseala pärandmaastikele ja maastikuelementidele on kõrge hinnangu andnud mitmed eksperdid:

- muinsuskaitse eksperdina Ph.D arheoloog Mati Mandel;
- pärandmaastike eksperdina arhitektuuriajaloolane Elo Lutsepp;
- kiviaedade eksperdina Ph.D teadusloolane Maie Rimmel;
- poollooduslikele kooslustele PKÜ inventeerijad Toomas Kukk, Elle Roosalu.

Maastike kõrge väärtuse üheks tugisambaks on nende rikkumatus ehitustegevusest, seetõttu on Kurese maastikukaitsealale kavandatud vaid hädavajalikke ehitisi või rajatisi, mis ei tohi maastikupilti rikkuda ega risustada.

Rajatiste kavandamisel ja projekteerimisel tuleb konsulteerida kohalike turismiettevõtjatega, Koonga vallavalitsusega, programmi Maritima projektijuhiga ja võimalike rahastajatega, kelle huviorbiidis on maaturismi arendamine (*joonis 10*).

Kavandatavad tegevused:

- Kavandatud rajatiste kohta informatsiooni avaldamine kohalikus häälekandjas “Junnumaa”
- Maaomanikega läbirääkimised projekteerimise ja kavandamise algstaadiumis
- Vajadusel maa ostmine riigile või riigi kasuks hoonestusõiguste seadmine

6.6.2.1 Salumäe torn

Rajada eriprojekti alusel puittorn, mis jäljendaks omaaegset triangulatsioonitorni. Taolisi pole Eestis ühtki säilinud. Vaatlustorn rajada verstaardi ja kaasaegse põhikaardi geodeetilise punkti lähedale. Torni kavandada ja paigaldada vastavateemaline (eesti kaardistamine ja geodeetilised tähised) infostend.

Kavandatavad tegevused:

- Torni projekteerimine
- Torni rajamine
- Teemaatilise infostendi koostamine
- Infostendi valmistamine ja paigaldamine
- Rajatiste hooldamine

6.6.2.2 Tüttarpaka vaatlusplatvorm (-torn)

Platvorm rajada mõne olemasoleva eeskujul ja jooniste alusel keskkonnaohutu sügavimmutatud või kuumtöödeldud puidust. Puit isoleerida pinnasest. Torni ei tohiks olla kõrgem ümbritsevatest sarapuupõõsastest ega maastikus märgatav. Tornikonstruktsioon orienteerida ilmakaarte suhtes ja kanda suunad nähtavalt konstruktsioonidele. Torni paigaldada infostendid, mis jagavad teavet vaadatel avanevate maastike kohta..

Kavandatavad tegevused:

- Tornialuse arheoloogiline eeluuring
- Torni rajamine
- Teemaatiliste infostendide koostamine

- Infostendide valmistamine ja paigaldamine
- Osutava viida paigaldamine
- Rajatiste hooldamine

6.6.2.3 Kibura vaatlusplatvorm

Puidust kuni 4 m kõrgune platvorm rajada metsaserva nii, et see maastikupildis ei domineeriks. Kasutada keskkonnaohutut immutatud või kuumtöödeldud puitu. Platvorm rajada mõne olemasoleva eeskujul ja jooniste alusel. Varustada infoga Kibura karsti ja Ürglooduse Raamatu kohta.

Kavandatavad tegevused:

- Platvormi rajamine
- Teemaatiliste infostendi koostamine
- Infostendi valmistamine ja paigaldamine
- Osutava viida paigaldamine
- Rajatiste hooldamine

6.6.2.4 Telkimisplats

Kurese asub tervikuna kaitsmata põhjaveega alal ja on väga reostustundlik, seetõttu pole kaitsealal ööbimine soovitatav. Samuti on küla vaatamisväärsused eramaal, kus ööbimiseks peab olema maaomaniku nõusolek. Reostusohu vähendamiseks ja arusaamatuste vältimiseks tuleb üldinfo stendil anda teave Soontagana maalinna avaliku puhkekoha olemasolust, kaugusest ja kasutuskorrast.

Telkimisplats kavandatakse vaid 3 kuni 5 telgi paigaldamiseks Hiie-Põlde maaüksuse lõunapiirile, kus reostusohu on tüsedama saviräha tõttu väiksem ega kahjustata poolloodusliku kooslust. Telkimisplatsi lähedale kavandada voolu tarbimise võimalus. Tualeti kasutamine lahendada lähedale kavandatud parklas. Telkimisplats täita õhukese kruusakihiga, mis katta purustatud puukoore või laastukihiga. Tuleohutuse tagamiseks rajada lõkkekoht ja varjualune lõkkepuudele.

Kavandatavad tegevused:

- Lõkkekohaga telkimisplatsi ja küttepuude varjualuse kavandi koostamine ja rajamise kooskõlastamine
- Elektritarbimise võimaluse loomine koostöös maaomanikuga
- Telkimisplatsi rajamine
- Lõkkeplatsi rajamine
- Lõkkepuude varjualuse rajamine
- Osutava viida paigaldamine
- Platsi hooldamine, sealhulgas lõkkepuude valmistamine

6.6.2.5 Parklad

Kurese maastikukaitseala külastas 2007.aastal 682 ja viimasel 2008.aastal 284 inimest (Urmas Vahuri suulised andmed). Sageli saabutakse suurte bussidega. Kaitseala on Oidrema mõisast lähtuval jalgrattamatka marsruudil ning populaarne Looduse omnibussi külastuskoht. Kureset on külastanud arvukalt välituriste ja konverentside külastajaid.

Juurdepääs Kuresele on võimalik Kibura külast ja Vastaba külast, kus kasutada on vaid kitsas kruusatee või pinnastee. Puuduvad elementaarsed olmerajatised ja parkimiskohad. Teedel parkijad tõkestavad liiklemisvõimaluse.

Rajada tuleb kaks parklat.

6.6.2.5.1 Vastaba parkimiskoht

Rajada kruusatäitel pinnastee laiendus kuni 5 sõiduauto parkimiseks riigimaal või teemaal. Busside ümberpööramiseks kujundada Viljaku talu juurde viiva teeotsa juures. Parkimiskoha üldinfo stendil anda info busside ümberpööramiseks kohta. Paigaldada hooldusvaba tualett riigimaale

Kavandatavad tegevused:

- Projekti koostamine ja kooskõlastamine
- Vastaba teele ümberpööramiseks laienduse rajamine
- Pinnasteele kruusatäidisega laienduse rajamine
- Tualeti ehitamine kätepesuvee kogumise ja kasutamise süsteemiga (vihmavee kogumine)
- Rajatiste hooldamine

6.6.2.5.2 Kibura parkimiskoht

Parkimiskoht täita killustiku ja kruusaga nii, et oleks võimalik manööverdada ja parkida vähemalt ühel suurel bussil ja viiel sõiduautol. Kavandada ka juurdepääsutee 370 meetri pikkusel lõigu kruusaga täitmine. Rajada hooldusvaba tualett, kusjuures tuleb arvestada, et Kuresse väravast vaid 50-70 m kaugusel on karst.

Kavandatavad tegevused:

- Parkla projekti koostamine ja kooskõlastamine
- Juurdepääsutee täitmine ja tasandamine
- Parkla rajamine
- Hooldusvaba tualeti ehitamine kätepesuvee kogumise ja kasutamise süsteemiga (vihmavee kogumine)
- Rajatiste ja juurdepääsutee hooldamine

6.6.3 Teabesüsteem

Kaitseala läbival loodusrajal on kaks infotahvli matkaraja infoga ja neli suunaviita, millega praegune infosüsteem piirdub. Teave on koostatud ja paigaldatud projektipõhise finantseerimise abil enne kaitseala moodustamist.

Olulisim kaitseala külastussuund on Kibura külast lähtuv pinnastee ja valdavad kolm suunda: Kiburast, Maaljasaare taliteelt ja Vastaba külast.

Kuresse on kujunenud pärandkultuuri inventeerijate koolituse baasiks. Kuresel oleks otstarbekas tutvustada eritüübilisi pärandkultuuriobjekte ka laiemale üldsusele, milleks rajada teabesüsteem.

Üldinfo

Kaitseala kaitsekorda, kaitse-eesmärke ning külastuskorda tutvustava teabega üldinfo tuleb välja panna Kiburast lähtuva pinnastee algusesse või parklasse, Vastabasse matkaraja algusesse ja taliteele kaitseala piirile. Üldinfo tahvlite juurde paigaldada ka külastatavuse arvestamiseks vajalik atribuutika ja trükiste jagamiseks ilmastikukindel mahuti.

Eriinfo

Kaitseala vaatekohtadele Salumäe vaatlustorni, Tütarpaka platvormile ja Kibura platvormile paigaldada teabetahvlid infoga vaadete kohta.

Kuna kaitsealal on ülitihedas kontsentratsioonis pärandkultuuriobjekte ja selle üheks kaitse-eesmärgiks on pärandkultuuriobjektide kaitse korraldamine, on kavandatud esinduslikumate objektide (näiteks Vanapagana kääpajälgedega rahn) juurde paigaldada teabetahvlid (10 tk). Samuti on kavandatud teabetahvlite paigaldamine sumbküla iga talu hoonetekompleksi juurde (15 tk) ja Uue-Rõika talu elumaja vare siseseinale nn teabesein erineva teabega kaitseala loodusväärtuste, kultuurimälestiste ja pärandkultuuri ning küla ajaloo kohta.

Teabetahvlite juurde tuleb külastajaid vajadusel suunata osutavate viitadega.

Kavandatavad tegevused:

- Teabesüsteemi ühtse stiili kujundamine
- Teabetahvlite kujundamine 25 tk
- Teabetahvlite ja –aluste valmistamine 25 tk
- Suunaviitade valmistamine 25 tk
- Teabesüsteemi elementide paigaldamine
- Rajatiste hooldamine

6.6.4 Trükised

Trükkida tuleb kaitseala voldikkaart vaatamisväärsustega ja matkarajaga ning eramaal liikumiseks maaomanikuga kontakti võtmiseks vajalike andmetega kui soovitakse liikuda väljaspool kaardile kantud teid ja radu või pärast päikeseloojangut. Voldikkaart on mõeldud üldinfoga stendide juurest vastavatest kastidest võtmiseks. Esmatrüki arvuks 2000 eks

Eraldi tuleb ette valmistada Kurese pärandmaastike kujunemise lugu ja pärandkultuuriobjekte tutvustav materjal, mille vormistamise viis ja maht selgub pärast teemakohase info kogumist .

Kavandatavad tegevused:

- Kaitseala voldikkaardi kujundamine
- Voldikkaardi trükkimine 2000 eks
- Kurese pärandmaastike kujunemislugu ja pärandkultuuriobjekte tutvustava materjali kogumine ja trükise kujundamine
- Kurese pärandmaastike kujunemisloo trükkimine
- Trükiste kättesaadavuse tagamine.

6.7 EELARVE 2010-2019 KOONDTABEL

Tabel 5 Tegevuskava eelarve

Tegevused	Tähtsus	2010	2011	2012	2013	2014	2015-2019	Korraldaja
6.1 Üldised vajalikud tegevused/säilitavad tegevused								
Prüгимajandus ja heakord	2	1500	1500	1500	1500	1500	10000	RMK
Kaitse-eeskirja muudatuste ettepaneku koostamine ja ekspertiisi tegemine	2		20000					KA
6.1.1 Kaitseala tähistamine								
Kaitseala tähiste valmistamine (27 tk)	1		21600					RMK
Kaitseala tähiste paigaldamine	1		5000					RMK
Tähiste jooksev hooldus ja vajadusel asendamine	1	X	X	X	X	X	X	RMK
Üldinfotahvlite valmistamine (3 tk)	1			X				KA
Üldinfotahvlite trükk ja paigaldamine (3 tk)				30000				RMK
Stendide valmistamine (3 tk)	2				X			
Stendide trükk ja paigaldamine (3 tk)					8000			
6.1.2 Reformimata maade riigi omandisse vormistamine								
Sihtkaitsevööndi maade mõõdistamine ja riigi omandisse vormistamine	1		20000					RMK
Piiranguvööndi maade mõõdistamine ja riigi omandisse vormistamine	1		12000					RMK
6.1.3 Järelvalve								
Liiklusmärkide paigaldamine (3 tk)	3				3000			RMK
Kontrollreidide korraldamine 2 korda aastas	1	X	X	X	X	X	X	KKI
Maaomanike kaasamiseks koostööõupidamine	1	100	100	100	100	100	100	KA
6.1.4 Metsakoosluste säilitamine								
Riigimetsade inventeerimiseks ettepaneku koostamine	1				X			KA
Era- ja riigimetsades metsakoosluste kujundamiseks kavade ja kalenderplaani koostamine, koos soovitustega kaitseala valitsejale koosluste raieaja ja –tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning puistu koosseisu ja täiuse osas.	2		70000					KA
Vanades loometsades järelkasvu ja põõsastiku harvendamine	1		X	40000				RMK
6.2 Pärandmaastiku korrastamisega seotud tegevused								

6.2.1 Okastraataedade koristamine								
Sihitee korrastamine	2	20000						RMK
Okastraataedade koristamine (8017 m)	1	40084	X					Maahooldajad
6.2.3 Küla hoonestusala ja tänavavõrgu puhastamine võsast ja metsauuendusest								
Külalumiku piiramine võrgust taraga (7,5 ha 1500 m)	2			70000				Maahooldajad
Endiste õuede, hoonevarede ja tänavavõrgu võsast ning puudest puhastamine (7,5 ha)	2			100000	52500			Maahooldajad
Karjatamine koormusega vähemalt 0,8 LÜ/ha	1							Maahooldajad
Kaevude metallsõrestikuga katmine	3				X			RMK
6.2.4 Rööbaste täitmine poollooduslikel kooslustel								
Joogikohtade juurest kerge tehnikaga pinnase vedu rikutud maastikele rööbaste täiteks (500 m ³)	2		50000					Maahooldajad
Rööbaste täitmine ja tasandamine	2		24000					Maahooldajad
6.2.5 Ohutustööd ja turvameetmed								
Kaevukaante projekteerimine ja valmistamine (15tk)	3				30000			KA
Kaevukaante transport ja paigaldamine	3					3000		RMK
Keldritelt puude ja põõsaste raiumine	2			3000				RMK
Ohtlike keldrite sulgemine	3			10000				RMK
Keldriuste valmistamine ja paigaldamine (8tk)	3					10000		RMK
Hoonevarede kindlustamise projekteerimine	3						50000	KA
Hoonevarede kindlustamine	3						X	RMK
Külatee puhastamise tehnoloogilise skeemi koostamine ja kooskõlastamine	3				10000			KA
Külateel setete koristamine ja äravedu	3						300000	RMK
6.3 TAASTAVAD TEGEVUSED								
6.3.1 Pärandkultuurmaastike taastamine/hooldamine (2009.a tasumäärade alusel)								
Loopealsed kooslused (71 ha)	1	689410	689410	206610	206610	206610	206610	Maahooldajad
Soostuvad ja sooniidud (82 ha)	1	796220	238620	238620	238620	238620	238620	Maahooldajad
Loopealsed kooslused (14 ha)	2	135940	135940	40740	40740	40740	40740	Maahooldajad
Soostuvad ja sooniidud (2,5 ha)	2	24275	24275	7275	7275	7275	7275	Maahooldajad
Loopealsed kooslused (16 ha)	3	155360	155360	46560	46560	46560	46560	Maahooldajad
Teised kooslused (karjatatavad metsad) (28 ha)	2	271880	271880	81480	81480	81480	81480	Maahooldajad
Niitude hooldamiskava koostamine	1	50 000						KA

Karjaaedade ümberehitamine vastavalt hoolduskava soovitustele	1		100000	X	X	50000	X	Maaholdajad
Vaheaedade ehitamine ja taastamine	1	45000	X	25000	X	X	150000	Maaholdajad
6.3.2 Metsade raadamine (35 ha)								
Metsade raadamine põlengutega, ettevalmistustööd ja ohutuse tagamine	3				40000			RMK
Metsade raadamisel kavandatakse kulutused raiejäätmete kogumiseks ja äraveoks või põletamiseks	3				105000			RMK
Alepõletus ja ettevalmistustööd	3					80000		RMK
Metsade raadamine metsamaterjali äraveoga	3			X	X			RMK
6.3.3 Pärandkultuuriobjektide taastamine								
Kariloomade poolt lõhutud kiviaedade taastus ja hooldus	1	10000	10000	10000	10000	10000	50000	Maaholdajad
Karjavärvate taastamine	2			5000	15000			Maaholdajad
Hoonete varemete taastamiseks ja konserveerimiseks tehnoloogia ja tööde kirjelduse tellimine	2			20 000				KA
Uue-Rõika eluhoone vare konserveerimistööd (infoseina tarbeks)	1		60000					RMK
6.3.4 Avamaastike taastamine								
Puude raie ja äraveedu, raiejäätmete põletamine	3	6000						RMK
6.3.5 Loometsade valgustingimuste parandamine								
Lõkkekohtade valik ja tähistamine	3		1000	X				Maaomanik
Männi järelkasvu ja kadaka harvendamine (5,1 ha)	1	25 000	X				X	RMK
6.3.7 Veerežiimi taastamine ja parandamine								
Veerežiimi taastamistööde projekteerimine	2		50 000					KA
Veerežiimi taastamistööd	3						60000	KA
6.4.1 Eritehnika soetamine								
Investeeringud poollooduslike koosluste kaitse korraldamiseks								
Väiketraktor koos haagisega	1				145000			Maaholdajad
ATV, metsaveokäru jm vahendid koosluste taastamiseks	1		220000					Maaholdajad
Mootorsaag	2			8000				Maaholdajad
Pinnasepuur aiapostide paigaldamiseks	2		20000					Maaholdajad
Puiduhakkur	3					80000		Maaholdajad
Võsasaag	3						14000	Maaholdajad
6.4.2 Kariloomade ostmine								
Lihaveiste või heckveiste põhikarja soetamine ja kaitseala	1			300000				Maaholdajad

hooldajaile üleandmine (20 lehma ja 2 pulli)								
6.4.3 Elektrivõrguga liitumine ja kariloomadele laadimisestakaad ja sorteerimisaedik								
Elektrivõrguga liitumine, generaatoritekilbi koostamine ja paigaldamine, karjused generaatoritele varjualuse rajamine (teostatud 2009)	2		62000					Maahooldajad
Laadimistarandike ehitamine (2tk)	1			27000				Maahooldajad
Harjutusaediku ehitamine	2				60000			Maahooldajad
Sorteerimisaediku ehitamine	2				16000			Maahooldajad
Varjualuse projekteerimine	1		55000					Maahooldajad
Varjualuse ehitamine	1			55000				Maahooldajad
6.4.4 Kariloomade jootmise korraldamine ja jootmiskohtade korraldamine								
Kariloomade jootmisvõimaluste parandamine	2		X	X				Maahooldajad
Kariloomade jootmiseks tarvilike rajatiste soetamine, pinnasetööd kariloomade jootmistingimuste parandamiseks	2			278000				Maahooldajad
6.4.5 Ulukikahjude vähendamine								
Karjaaia trassi raie ja koristamine	1	18000						Maahooldajad
Karjaaedade hooldamine ja parandamine	1		9000	9000	9000	9000	50000	Maahooldajad
Karjaaia rajamine	1	800000	400000					Maahooldajad
6.4.6 Metssigade arvukuse piiramine								
Koonga jahipiirkonnas kasutusõiguse loale tingimuste lisamine, mis tagavad Kurese MKA ja selle ümbruses metssigade arvukuse piiramise arvukuseni, mis ei ohusta kaitseala kaitseväärtusi, sealhulgas käpaliste asurkondi	3							KA
Kasutusloale Kurese MKA kaitse-eeskirjast lähtuvate piirangute lisamine	3							KA
6.5.2 Elupaigad								
Sookoosluste hüdroloogiline uuring ja taastamiskava projekteerimine	2		30000					KA
Sookoosluste taastamistööde järgne hüdroloogiline seire	2					X	X	KA
Taastatud poollooduslike koosluste seire	2					X	X	KA
Allikate elustiku uuring	3				6000			KA
Allikate valgala uuring	2				30000			KA
J.Paali klassifikatsiooni kaitset vajavate taimekoosluste	3				35000			KA

inventeerimine								
Natura elupaikade kordusvaatlused	2					X	X	KA
6.5.1 Maastik								KA
Asustuse ja maastike kujunemise uuring jääajast tänapäevani	3	50000						KA koostöös MTÜde ja ERMiga
6.5.3 Linnustik								
Loodusdirektiivi I lisa ja kaitsealuste linnuliikide loendus-inventuur	1	20000						KA
Linnudirektiivi liikide ja kaitsealuste liikide arvukuse seire	2					X	X	KA
Tedre mänguplatside kaardistamine ja mänguaegse arvukuse hinnang	3			2000	X			KA
6.5.4. Loomastik								
Teelehe-mosaikliblika arvukuse hinnang ja elupaikade inventuur	2	15000						KA
Käsitiivaliste seire	3					25000		KA
6.5.5 Taimestik								KA
Kaitsealuste taimeliikide elup invent., soovitusel kaitse korraldamiseks	2		30000					KA
II kategooria kaitsealuste taimeliikide seire ja seire alusel kaitse korraldamiseks soovitusel andmine	2					X		KA
6.5.6. Samblad								
PV ja SKV karjamaade sammalde inventuur	3					X		KA
6.5.7. Samblikud								KA
Samblike inventuur	3					X		KA
6.5.8 Vesi								
Allikate vee reostusuuringud	2		10000				10000	KA
6.5.9. Pärandkultuuriobjektid								KA
Pärandkultuuriobjektide kaardistamine ja kirjeldamine	1	25000						KA
Ajaloomälestiste teadusliku uurimise programm	1	40000	40000	200000	200000	40000	400000	MTÜ-d
EKSPONEERIVAD TEGEVUSED								
6.6.6.1 Vaated, vaadete avamine								
Kiviaedadelt puude raie ja koristamine	1	6000	16000	16000	22000			RMK
6.6.1.2. kujundusraied vaadete avamiseks								
Vaadete avamine Vastaba vaatluskohtadelt (0,2-0,3 ha)	2			2500				RMK
Vaadete avamine Pakamäe vaatluskohtadelt	1	1500						RMK

Vaatluskohtade vaadete avatuna hoidmine (karjatamine, võsaraie)	2				X	X	X	RMK
6.6.2.1 Salumäe torn								
Salumäe torni projekteerimine	3					35 000		KA
Salumäe torni rajamine	3						450000	RMK
Temaatilise infostendi koostamine (Salumäe torni)	3						2000	KA
Salumäe infostendi valmistamine ja paigaldamine	3						3000	RMK
6.6.2.2. Tütarpaka torn								
Tütarpaka tornialuse arheol eeluuring	3		2000					KA
Tütarpaka torni ehitamine	3			80000				RMK
Temaatilise infostendi koostamine (Tütarpakk)	3				4000			KA
Temaatiliste infostendide valmistamine (Tütarpakk 2 tk)	3				5000			RMK
Osutavad viidad	3		1000	X	X			RMK
6.6.2.3 Kibura vaatlusplatvorm								
Kibura vaatlusplatvormi rajamine	3						40 000	RMK
Kibura infostendi koostamine	3						4000	KA
Kibura stendi valmistamine ja paigaldamine	3						3000	RMK
Osutavad viidad	3		1000					RMK
Rajatiste hooldamine	2		1000		1000			RMK
6.6.3 Teabesüsteem								
Teabesüsteemi ühtse stiili kujundamine	1	20000						RMK
Teabetahvlite kujundamine	2		15000					RMK
Teabetahvlite valmistamine (25 tk)	2		80 000					RMK
Suunaviitade valmistamine (25 tk)	2		7000					RMK
Teabesüsteemi hooldamine	2	1000	1000	1000	1000	1000	1000	RMK
6.6.2.4 Telkimisplats								
Lõkkekohaga telkimisplatsi ja küttepude varjualuse kavandi koostamine ja rajamise kooskõlastamine	1						5000	Maaholdaja
Telkimisplatsi rajamine	1						20000	Maaholdaja
Lõkkeplatsi rajamine	1						3000	Maaholdaja
Lõkkeplatside hooldamine, sealhulgas lõkkepuude ettevalmistamine	1							Maaholdaja
Telkimisplatsil elektritarbimise võimaluse loomine	3						3500	Maaholdaja
Lõkkepuude varjualuse rajamine	3						4000	Maaholdaja
Osutava viida paigaldamine	3		1000					Maaholdaja
6.6.3.5 Parklad								

Parkimiskohtade projekteerimine	2		5000					Maaholdaja
Busside ümberpööramiseks ja teelaienduse rajamine	3			40000				Maaholdaja
Hooldusvaba tualeti ehitamine	3			35000				Maaholdaja
Kibura parkla projekteerimine	2	15000						Maaholdaja
Parkla rajamine	2		125000					Maaholdaja
Juurdepääsutee täitmine ja tasandamine	2		25000					Maaholdaja
Rajatiste hooldamine	2	5500	6500	9500	9500	9500	50000	Maaholdaja
6.6.4 Trükised								
Kaitseala voldikkaardi kujundamine	2		X					KA
Voldikkaardi trükkimine (2000 eks)	2				X			KA
Kurese pärandmaastike kujunemislugu ja pärandkultuuriobjekte tutvustava materjali kogumine ja trükise kujundamine	3					X		KA
Kurese pärandmaastike kujunemisloo trükkimine	3					X		KA
Kaitsekorralduskava hindamine ja uue koostamine	1					5 000	5 000	KA

7 KASUTATUD MATERJALID

1. Ekspertarvamus Koonga valla Kurese küla maa-arhitektuuri ja maamaastike väärtusest (E.Lutsepp, 2008);
2. Ekspertarvamus Koonga valla Kurese küla arheoloogiamälestistest (M.Mandel, 2008);
3. Ekspert hinnang (M.Rommel, 2007);
4. Kurese MKA kaitse-eeskirja eelnõu seletuskiri (e-õigus);
5. Mihkli Salumäe looduskaitseala ekspertiis (P. Kiristaja,2005).